

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hledání smyslu života moderního člověka podle Tomáše Garrigue Masaryka
The Search for the Meaning of Life of Modern Man According to Tomáš Garrigue
Masaryk

Hana Kynclová

Vedoucí práce: doc. Mgr. David Rybák, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-ZSV

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Hledání smyslu života moderního člověka podle Tomáše Garrigue Masaryka* potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: .....

.....

Podpis autora

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu doc. Mgr. Davidu Rybákovi, Ph.D. za nasměrování práce, jeho odborné vedení a podnětné připomínky v průběhu vypracování bakalářské práce. Další poděkování patří mé rodině a přátelům za důvěru a podporu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá hledáním zdrojů smyslu života pro moderního člověka u Tomáše Garrigue Masaryka. Metodicky budeme postupovat především analýzou filozofického i historického kontextu na základě interpretace některých klíčových Masarykových textů. Předpokladem je Masarykovo (Masaryk v tom myslitelsky samozřejmě není osamocen) upozornění na to, že přirozené zdroje smyslu, z nichž žil a zakoušel předmoderní člověk a společnost, byly v postupu moderny do značné míry rozvráceny. V první části je popsáno Masarykovo filozofické myšlení a jeho hledání zdrojů smyslu života. Setkáme se zde s problémy moderního člověka jako takového a s vlivy na jeho život. Dále se budeme zabývat Masarykovou tematizací problému moderny a náboženství jako jednoho ze zdrojů smyslu. Pokusíme se též vztáhnout Masarykovo myšlení do širšího kontextu existenciálního tázání, které ve 20. století nabylo na síle. A v neposlední řadě se pokusíme zasadit do problematiky smyslu lidského života, jak ho Masaryk promýšlí, též problém vzdělání a výchovy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Smysl života; Filosofie; Evropa; Lidství; Vzdělání; Bůh

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the search for the sources of the meaning of life for the modern human by Tomáš Garrigue Masaryk. Methodologically, we will proceed primarily by analyzing the philosophical and historical context on the basis of interpretation of some of Masaryk's key texts. The prerequisite is Masaryk's (Masaryk is of course not alone in his thinking) pointing out that the natural sources of meaning from which he lived and experienced of pre-modern human and community, were to a large extent in the progression of modernity subverted. The first part describes Masaryk's philosophical thought and his search for the sources of meaning in life. Here we encounter the problems of modern human as such and with the influences on his life. Next, we will deal with Masaryk's thematization of the problem of modernity and religion as one of sources of meaning. We will also try to relate Masaryk's thought to the wider context of the existential questioning that gained momentum in the 20th century. At last, we will try to situate the question of the meaning of human the problem of education and upbringing.

KEYWORDS

Meaning of life; Philosophy; Europe; Humanity; Education; The God

Obsah

Úvod	8
1 Tomáš Garrigue Masaryk	9
1.1 Základy jeho filozofie.....	9
1.1.1 Problém zařazení	10
1.1.2 Odklon od náboženství	10
1.1.3 Výchova.....	10
1.1.4 Vzdělávání	11
2 Moderní člověk.....	12
2.1 Humanita	12
2.2 Humanitní národní ideál	14
2.3 Význam národa.....	16
2.4 Filozofie člověka	17
2.5 Srovnání individualismu a socialismu.....	18
2.5.1 Kritika Maxe Stirnera	19
2.5.2 Karl Marx a Friedrich Engels	21
2.6 Změna smyslu v pojetí Boha	23
2.6.1 Descartes a karteziánství	23
2.6.2 Od Boha k proletariátu	24
3 Masarykova filosofie náboženství	26
3.1 Vztah člověka k náboženství	27
3.1.1 Zbožnost a morálka	29
3.2 Ztráta smyslu života	30
3.2.1 Schopenhauerův pesimismus.....	30
3.2.2 Nihilismus v náboženství	32

3.2.3	Kritika Nietzscheho v oblasti náboženství	32
3.3	Náboženství a sebevražda.....	33
3.4	Náboženství a věda.....	34
3.4.1	Kritika Augusta Comta v oblasti náboženství	35
3.4.2	Rozum a smysly	37
4	Moderní člověk v politickém světě	39
4.1	Dějiny jako ponaučení	40
4.2	Člověk v demokratickém státě	40
4.3	Boj proti násilí ve státě	41
4.3.1	Rovnost.....	42
5	Sebevražda.....	43
5.1	První setkání Masaryka se sebevraždou	44
5.2	Příčiny sebevraždy	45
5.2.1	Duševní poměry rozumové.....	46
	Závěr.....	49
	Seznam použitých informačních zdrojů	51

Úvod

Tato bakalářská práce se zaměřuje na zkoumání smyslu života moderního člověka podle Tomáše Garrigua Masaryka. Hlavním cílem je dospět k pochopení Masarykových myšlenek v rámci smyslu moderního člověka a dobrání se jeho konceptu humanity prostřednictvím kritiky různých filozofických směrů. Práce je strukturována do několika kapitol, z nichž se každá zaměřuje na klíčové aspekty Masarykova myšlení a jejich aplikaci na moderní společnost.

V první kapitole jsou popsány základy Masarykovy filozofie a problémy spojené s jeho zařazením do konkrétních filozofických směrů. Tato část poskytuje nezbytný kontext pro pochopení Masarykovy filozofie a etiky. Tyto myšlenky dále koncipují jeho koncept humanity. Další část se věnuje vzdělávání, které Masaryk považuje za jednu z hlavních rolí smyslu života, které promítá do více oborů.

Následující kapitola se zaměřuje na moderního člověka, jeho význam a vlivy, které na něj během života působí. Zde je rozebrána Masarykova představa humanity, humanitního národního ideálu a významu národa pro jednotlivce a společnost. Je zde zmíněn i přelom smyslu pojetí Boha a náhled na člověka z hlediska antropologického.

Následná část se zaměřuje na náboženství jako zdroj morálních hodnot, jeho vztah k vědě a vztah člověka k Bohu. Masaryk zde kriticky hodnotí myšlenky Augusta Comta a snaží se sladit náboženské a vědecké přístupy k pochopení světa. Dále jsou zde popsány Masarykovy názory na ztrátu smyslu v pesimismu, nihilismu a neexistenci Boha ve filozofii Nietzscheho.

Předposlední kapitola zasazuje moderního člověka do kontextu demokratického státu a zkoumá význam demokracie, tedy vlády lidu. Tato část také rozebírá, jak demokracie souvisí s konceptem rovnosti a jaké morální a etické závazky z ní pro člověka vyplývají.

Poslední kapitola je zaměřena na téma sebevražd, což podle Masaryka způsobuje ztrátu smyslu moderního člověka zejména z duševního hlediska. Zde se rozebírají příčiny sebevražd a důvody, proč Masaryk považuje tuto problematiku za klíčovou pro pochopení moderního života a jeho výzev.

Tato práce tedy nabízí komplexní pohled na Masarykovo pojetí smyslu života, jeho filozofické základy a aplikaci jeho myšlenek na současné problémy, kterým čelí moderní člověk.

1 Tomáš Garrigue Masaryk

1.1 Základy jeho filozofie

Tomáš Garrigue Masaryk, jméno, které se těžko vytratí z naší historie. Masaryk je znám především jako politik, jelikož se stal prvním československým prezidentem, ale jeho schopností bylo zasahování do více oborů. Byl také sociologem, pedagogem a filozofem. Jeho filozofie nebyla nijak systematická. Tím, že se věnoval více oborům, všechny myšlenky kombinoval, ale dalo by se říci, že díky jeho etice také propojoval. Tuto propojenost nalezneme v jeho konceptu humanity, která je obsažena v této práci.

V Masarykově filozofii nalezneme spíše větší váhu v jeho otázkách, než v jeho sbírkách odpovědí, a tak ho lze zařadit k „sokratovskému“ typu filozofa.¹

Masarykova filozofie byla jistě kritická. Ve svých dílech se vyjadřuje k názorům jiných filozofů, jako je například Nietzsche, Kant, Hume, Marx, Engels, Stirner a mnoho dalších. Každý filozof se věnoval v různých obdobích různým tématům. Masaryk popisuje jejich tvorbu, ale zároveň se vyjadřuje svým názorem, a to i názorem právě kritickým. Tento názor je propojen již zmíněnou etikou humanity. „*Jedni v něm shledávali hloubky nejpozoruhodnější, druzí v něm nenašli kromě několika aforismů ani jednu pořádnou vlastní myšlenku.*“² Machovec zde potvrzuje, že se Masarykovy texty dají brát z jiných úhlů a každý by jeho filozofii mohl chápat jinak. Masaryk může být pouhým komentátorem filozofie druhých, nebo objevitelem nové formy filozofie a etiky. Problém byl spatřen v tom, že se Masaryk tímto způsobem nedá jednoznačně zařadit do žádného filozofického směru v rámci jeho komplexnosti a rozsáhlosti v oborech. Jediné, co je jasné, je Masarykova filozofie a etika člověka.

„*Filosofie se musí stát synthetickou... musí přestat být učením pro školu, musí být učením pro život.*“³ To je dle Masaryka úkolem moderní filozofie - zaměření se na užitečnost pro praktický život člověka. Nemá být pouze výkladem ve škole, ale také

---

¹ BAYEROVÁ, Marie a GABRIEL, Jiří. *Česká filozofie ve 20. století. 1., Směry, osobnosti, problémy*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1995, s. 8.

² MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 47.

³ Tamtéž, s. 240.

možností jednotlivce přemýšlet nad smyslem našeho života, klást si otázky a docházet k pravdě skrze kritiku. Tímto způsobem ke smyslu života docházel i Masaryk.

Zároveň tímto pojmem, „synthetickou“, Masaryk myslí syntézu kritiky a náboženství, kterou nelze provést nějakým abstraktním pojmovým systémem, ale jedinečně neustálým vzděláváním se, poctivou prací a budováním pravdivého života. Tímto způsobem bere Masaryk spojení vědy a náboženství jako výsledek svého cíle – konceptu humanismu.

1.1.1 Problém zařazení

Machovec problém v zařazení Masaryka do filozofického směru vidí takto: „*hlubším pochopením svérázu Masarykova zjevu v českém a do jisté i ve světovém myšlení poskytují klíč až některé pozdější myšlenkové tendence.*“⁴ Masaryk přichází se svými myšlenkami příliš brzo, jelikož se v jeho době problémy, kterými se zabývá, neřešily právě z více pohledů. Příkladem může být jeho studium sebevražd. Sebevraždy byly zkoumány z pohledů mnoha oborů, ale Masaryk na ně pohlíží jako první z pohledu sociologického.

Těmito tendencemi jsou dle Machovce sociologie, psychologie, existencialismus, teologie, marxismus, individualismus.⁵ Do těchto oborů Masaryk svými myšlenkami zasahuje. Některé jeho kritické postoje jsou rozebrány v kapitolách této bakalářské práce.

1.1.2 Odklon od náboženství

Jelikož byl Masaryk od dětství veden svou matkou k víře, jeho základy filozofie mají spojitost také s náboženstvím. Masaryk si je vědom ztráty smyslu moderního člověka v oblasti náboženství, a tak srovnává například středověkého člověka se smyslem moderního člověka. Otázkou pro něho je, jakým způsobem se člověk od náboženství odvrací a proč. Odpovědi nalézá ve svém konceptu humanity, které jsou popsány v kapitolách níže.

1.1.3 Výchova

Pro Masaryka byla vždy rodina důležitou součástí života. Znamenala pro něho dobrou výchovu a základ morálky. „*Já bych to shrnul tak: dítěti je první a hlavní školou*

---

⁴ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 50.

⁵ Tamtéž, s. 50.

rodina...“⁶ Škola obecně je až druhým stupněm výchovy a vzdělání, ten první je zakotven v nejbližší společnosti, tedy rodině. Zároveň rodinu nazývá školou, jelikož se od nich učíme již od dětství. Jedná se o primární zdroj výchovy, poté tedy následuje výchova ve škole a pokračuje v dalších sociálních institucích a interakcích s druhými. Tento názor se velmi jasně projevuje v jeho filozofii a životě. Výchova je jedním ze základních smyslů života. Nemyslí již zmíněnou výchovu ve škole, ale rodinu, která dítěti vštěpuje hodnoty morálky.

1.1.4 Vzdělávání

*„Lidský život je proto podle Masaryka dějem vzdělávání. Člověk se postupně stává člověkem v plném slova smyslu, člověkem kultivovaným. Proto Masaryk zdůrazňuje stále vzdělávání. Je to náš životní úkol, a nejen nás jako jedinců, nýbrž i nás jako národa.“*⁷ Masaryk vnímá vzdělávání jako neustálý proces, který formuje lidský život. Vzdělávání není pouze na území školy, ale je celoživotním procesem, který zahrnuje získávání znalostí, zkušeností a dovedností v různých oblastech. Vzdělávání není jen úkolem jedince, ale je to kolektivní úkol celé společnosti, národa. Vzdělání je prostředkem, kterým národ dosahuje kultivace, pokroku a lepší budoucnosti. Vzdělávání je klíč k dosažení toho lidského potenciálu, tedy Masarykovy humanity. Tyto myšlenky a vzdělanost zasahují do všech odvětví, kterým se Masaryk věnuje, a které jsou obsaženy v této práci.

*„...k pokroku dochází nutně. Člověk je svou podstatou bytost sebevzdělávající.“*⁸ Erazim Kohák v citátu uvádí, že si Masaryk uvědomuje lidský pokrok a že k němu dochází nutně. Pokrok je nevyhnutelný proces, který ukazuje vývoj lidské společnosti. Na světě není nikdo jiný, kdo by ovlivnil lidský pokrok. Proto se člověk sebevzdělává, a to ve všech oblastech.

---

⁶ ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 23.

⁷ KOHÁK, Erazim. *Ekologie: konec Masarykova optimismu?* Roč. 2009. In: *Listy*. [online].

⁸ Tamtéž

2 Moderní člověk

„Krise moderního člověka je obecná, je to krize celého člověka, všeho duchovního života; celý moderní život... vnitřní nejednotnost, rozpolcenost moderního člověka a jeho života, rozpolcenost, nejednotnost společnosti... spor přítomnosti a minulostí... boj církvi s vědou, filosofií...“⁹ Tento citát reflektuje hlubokou analýzu krize moderního člověka, kterou provádí Milan Machovec o Masarykovi. Masarykův citát v Machovcově díle *Tomáš G Masaryk* (1968) zdůrazňuje, že krize není pouze ekonomická nebo politická, ale zasahuje do celého duchovního života člověka. Moderní člověk se potýká s vnitřní nejednotností a rozpolceností, což odráží i rozpolcenost a nejednotnost ve společnosti jako celku. Důležitým bodem je také konflikt mezi přítomností a minulostí, který ovlivňuje moderního člověka i společnost jako celek. To je ukázkou zkoumání myšlenek skrze dějinnost. Také se vyjadřuje k boji církve s vědou a filosofií, jelikož věda a filozofie začaly v moderně nahrazovat náboženství.

2.1 Humanita

Pro získání širší dějinné perspektivy Masarykova myšlení, je nutné začít touto jeho reflexí duchovní situace moderního člověka: „Moderní člověk má kouzelné heslo „humanita“ – „člověctví“ – „člověčenství“, kterýmžto heslem vystihuje všechny své tužby asi tak, jako člověk středověký všechny své tužby vyjadřoval slovem křesťan. Tento ideál humanitní, člověctví, jest základem všech tužeb novodobých a zejména také národnostních...“¹⁰ Masaryk tímto citátem vyjadřuje spojitost moderního člověka a humanity, tedy že humanita patří k modernímu člověku. Humanita pro nás funguje tak, jako pro středověkého člověka fungovalo křesťanství. Je důležité si uvědomit, jak je středověký člověk definován jako křesťan a jak lze srovnat vztah moderního člověka k humanitě se vztahem středověkého člověka ke křesťanství. Středověký člověk neřešil problém, před nímž stojí moderní člověk. Moderní člověk řeší, jaký je cíl a smysl jeho existence a kde ho nalézt. Tento problém středověkého člověka vyřešilo samo křesťanství. Náboženství jako specifický výklad smyslu světa, všeho stvořeného vycházejícího z aktu

⁹ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 55.

¹⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 8.

boží lásky a vracejícího se zpět k Bohu, mu smysl života vyřešilo. Středověký člověk byl zasazen do křesťanského světa a to mu odpovědělo na otázku smyslu života. Moderní člověk se ptá po smyslu života, ale ten středověký nemusí, jelikož jemu je na rozdíl od moderního člověka tento smysl života vyjasněn skrze náboženství. Křesťanským smyslem je láska k Bohu, ale i k bližnímu svému. Středověkému člověku byl totiž výklad světa dán náboženstvím a skrze něj naplňoval smysl svého života. Moderní člověk přestává hledat smysl života v náboženství, proto u něho nastává problém ztráty smyslu. Masaryk tuto cestu nálezu smyslu života objevuje v humanitě, neboli „novodobé tužbě“.

Otázkou tedy je, co znamená humanita pro moderního člověka, pokud je přirovnávána právě k onomu křesťanství pro středověkého člověka, a jak tuto humanitu Masaryk pojímá. Nebo proč má moderní člověk potřebu hledání smyslu života.

„Masaryk plně přejal víru v pokrok, a vysvětlil si jej nejen pozitivisticky, nýbrž také z osvícenského, racionalistického pohledu, jako pokrok humanitní ... Renesanční humanisté ... vycházeli z předpokladu, že člověk v sobě nese cosi jako podstatu lidství, humanitas, a že jeho posláním je naplnit tuto zásadní možnost, stát se tím, čím zásadně od počátku je.“¹¹ Masaryk zde kombinuje pozitivistický přístup s osvícenským a racionalistickým pohledem na humanitu. Masaryk věří, že pokrok není jen technický či materiální, ale především humanitní, tedy zaměřený na zlepšování lidských podmínek a hodnot. Byl inspirován renesančními humanisty, kteří vycházeli z předpokladu potenciálu lidské bytosti. Masaryk je přesvědčen, že každý člověk nese v sobě podstatu lidství nazývanou „humanitas“. Tento koncept vychází z potenciálu lidskosti. Masaryk tedy vidí pokrok jako cestu k naplnění lidskosti, kde klíčovou roli hraje vzdělání, morální rozvoj a kulturní osvěta. Tímto způsobem Masarykova víra v pokrok překračovala materialistické a vědecké hledisko a zahrnovala širší, hluboce humanistický cíl. K tomuto Masarykovu překročení materialismu se dále věnuje kapitola o K. Marxovi a F. Engelsovi.

Masaryk také pojímá humanitu jako moderní termín pro starší koncept lásky k bližnímu. Dnes se slovo "láska" často používá především v romantických vztazích. Moderní člověk se vyhýbá slovu „náboženství“, proto se ve filozofii začalo využívat slovo „humanita“. Tento termín reflektuje ideál humanismu a jeho zaměření na lidskost

---

¹¹ KOHÁK, Erazim. *Ekologie: konec Masarykova optimismu?* Roč. 2009. In: *Listy*. [online].

a v podstatě znamená lásku k bližnímu, ale formulována je podle nových sociálních a politických kontextů. Humanismus není pouze sentimentální, což potvrzuje i Ježíšovo učení o lásce k bližnímu.¹²

2.2 Humanitní národní ideál

Pojem humanismus pro Masaryka není pouhým -ismem, systémem světonázoru, ale je především úkolem a cestou k řešení otázky po smyslu a cíli lidského života. Masaryk ve svém hledání smyslu moderního života zároveň nepostupuje abstraktně, ale má na mysli konkrétní situaci člověka patřícího do konkrétní souvislosti tradice a národa. Jednotlivého žijícího člověka není možné abstraktně oddělit jako individuum a chtít z něj teprve rozvíjet společnost. Stejně tak ale je abstrakcí redukovat člověka na pouhou částičku kolektivního celku, neboť tím se ztrácí to neredukovatelné, totiž jeho svoboda a zodpovědnost za pravdu a poctivost. Z této konkrétnosti překračující abstraktní akademické úvahy a pojmové operace je srozumitelné Masarykovo propojení humanismu jako úkolu a národní ideje: *„Idea humanitní jeví se v naší době jako idea národnostní. Počíná se to v poslední době u nás pochopovat, že totiž idea humanitní není proti ideji národnostní, nýbrž že právě národnost, stejně jako člověk jedinec, má být a může být humánní, humanitní.“*¹³ Idea humanitní, tedy přístup k lidskosti, solidaritě a humanitě, je v současné době vnímána podobně jako idea národnostní. Masaryk uvádí, že v poslední době se začíná chápat, že tyto dvě ideje nejsou vzájemně protichůdné, ale naopak se mohou vzájemně doplňovat. Kultura a identity spojené s národností mohou být obohaceny a posíleny humanistickými a humanitními hodnotami. Národnostní příslušnost a jedinec by měli být založeni na humánních hodnotách. To naznačuje, že lidskost a ohleduplnost by měly být základem pro vnímání národní identity a chování jednotlivců. Humanitní a národnostní identity nemusí být vzájemně proti sobě, ale mohou spolu existovat a posilovat se, což může vést ke zlepšení sounáležitosti a fungování společnosti. Masaryk také uvádí, že národnost by měla být „humánní“ a „humanitní“, stejně jako jedinec.

---

¹² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 528.

¹³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 10.

„Humanita znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším Bratrstvím: humanitní ideál je všecek smysl našeho národního života.“¹⁴ Vztah humanity a národa je úzce propojený. Masaryk dále rozvíjí vlastní cestu, která se vymyká protikladům vyhoceného individualismu na jedné straně a kolektivismu na straně druhé. Humanita není jen individuální záležitost, ale kolektivní národní úkol. Národní identita a smysl existence národa jsou definovány schopností naplňovat a rozvíjet ideály lidskosti. To zahrnuje nejen vnitřní soudržnost a spolupráci, ale i přínos k širší lidské společnosti. „Bratrství“ je symbolem této spojitosti a sounáležitosti k národu.

„Být kvalitním způsobem „národní“ znamená podílet se realizaci a rozvíjení nadnárodních hodnot, moderních ideálů humanitních...vyslovit myšlenku lidství česky (což znamená též: vyslovit myšlenku češství lidsky). K tomu je třeba mravní opravdovosti, života v pravdě, eticko-náboženské motivace (nadhledu).“¹⁵ Masaryk zdůrazňuje, že být skutečně kvalitním národem znamená aktivně se podílet na realizaci a rozvíjení nadnárodních hodnot a moderních humanitních ideálů. Být "národní" ve smyslu kvalitního přístupu k vlastní národnosti znamená nejen identifikaci s národním společenstvím, ale také aktivní účast na rozvíjení univerzálních, nadnárodních hodnot a moderních humanitních ideálů - to znamená, že národní hrdost by neměla být, ale měla by zahrnovat a podporovat univerzální hodnoty, jako jsou lidská práva, svoboda a spravedlnost. Masaryk klade důraz na mravní opravdovost, život v pravdě a eticko-náboženskou motivaci jako nezbytné prvky pro dosažení této vize humanity a národnosti. Mravní opravdovost a život v pravdě odkazují na autenticitu v jednání a myšlení. Eticko-náboženská motivace pak znamená, že toto úsilí by mělo být vedeno vyššími morálními a duchovními hodnotami, což poskytuje hlubší smysl a nadhled.

Spojitost národnosti a humanity tkví v tom, že se národní myšlenka nejprve vyjasňuje prostřednictvím humanitních ideálů. Lidstvo má za cíl dosáhnout právě lidskosti,

---

¹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 228.

¹⁵ BAYEROVÁ, Marie a GABRIEL, Jiří. *Česká filozofie ve 20. století. 1., Směry, osobnosti, problémy*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1995, s. 13.

kteřá se projevuje vzdělaností a mravností. Co je na těchto myšlenkách nové, je to, že stát ani církve neobsahují pojem človehčenstvo, ale obsahují jej národností.¹⁶

2.3 Význam národa

Národ označuje velkou skupinu lidí, kteří sdílejí společný původ, historii, kulturu, jazyk nebo jiné identifikující znaky. Masaryk národ považuje za základ celistvosti společnosti a pojímá jej jako „lásku k vlasti.“¹⁷ Tato láska společnost sceluje a udává národu základy, na kterých lze skrze lásku stavět koncept humanity. Masaryk se snaží zaměřit se na význam, který národ pro člověka představuje, a také vyzdvihuje fakt, že i malý národ může být velkým národem, nehledě na počet jednotlivců v jednom státě. „Ale počet přece jen nerozhoduje ve všem. Máme dost příkladů, že menší státy vzdorovaly úspěšně větším a porážely je... Ale kdo a čím může měřit štěstí lidské?“¹⁸ Masaryk uvádí, že pro žádný pojem „malý“ či „velký“ národ neexistuje měřítko a nikdo nemůže určit, kdy se z malého národa stává velký. I velký počet lidí se stejnou národností se nemusí tolik hlásit ke svému národu, jako lidé s malým počtem. Tento fakt přibližuje na lidském štěstí. Jedná se o subjektivní pocit, který každý prožívá a vnímá jinak. Neexistuje tedy žádné obecné měřítko pro určení velikosti národa a jeho síly.

„Národ není pouze jazykově kulturní danost, národní společenství se pracně buduje, tvoří. My v tom můžeme navázat na tradice české reformace... pokračující přes národní obrození...“¹⁹ Tímto citátem je myšleno, že národ není pro Masaryka jen výsledkem společného jazyka a kultury, ale je také produktem dlouhodobého úsilí a vývoje. Tento proces je kontinuální a vyžaduje aktivní zapojení a přispívání jednotlivců i skupin. Tradice české reformace a národního obrození představují klíčové historické milníky, které ukazují, jak důležité je obnovovat a udržovat kulturní hodnoty. Tímto způsobem lze posílit

---

¹⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 64.

¹⁷ Tamtéž, s. 61.

¹⁸ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 266.

¹⁹ BAYEROVÁ, Marie a GABRIEL, Jiří. *Česká filozofie ve 20. století. 1., Směry, osobnosti, problémy*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1995, s. 13.

národní identitu a soudržnost čerpající inspiraci z minulosti, ale zároveň směřující k budoucnosti moderního člověka.

Dále za národem vidí již zmíněný význam posilování lidství, humanity. Člověk se má vzdělávat, hledat pravdu a posilovat humanitu kolektivně skrze národ. „...*bez národa nejsme nikdo ničím.*“²⁰ Masaryk tímto citátem vyjadřuje myšlenku, že národ a národní identita jsou zásadní pro definici a existenci jednotlivce. Masaryk tím zdůrazňuje význam příslušnosti k národu pro osobní identitu, pocit sounáležitosti a smysl života. Bez národa bychom byli nic a nikdo. Národ nám tedy utváří část osobnosti.

„*Mravním základem vši politiky je humanita – a humanita je náš program národní.*“²¹ Masaryk tím, že staví humanitu jako mravní základ politiky a národního programu, tímto citátem podporuje myšlenku, že politické rozhodování by mělo být řízeno zájmem o celou společnost. Masaryk tím také zdůrazňuje důležitost humanity jako mravního základu ve veškeré politice a je zde chápána jako princip, který by měl řídit činy v politice. Masaryk v tomto kontextu naznačuje, že humanita by měla být klíčovým prvkem v utváření národní identity a měla by být politickým cílem.

2.4 Filozofie člověka

„*Člověcké, lidské je, co dělám, myslím, cítím já. Tento docela určitý člověk, toto individuum, je měřítkem všeho. Já, toť měřítko všeho.*“²² Tento kratičký citát byl zvolen záměrně, neboť na něm lze ukázat specifičnost Masarykova myšlení, kterou se tento angažovaný bojovník vymyká běžnému abstraktnímu uvažování. Zdá se nejprve, že Masaryk zde vyjmenovává vlastnosti, které patří k jeho pojmu člověka. Od objektivnosti se dostává k subjektivnosti, tedy k pojmu „já“. „Já“ jako individuální článek, který je schopen dělat, myslet a cítit. Tyto vlastnosti jsou charakteristické pro člověka, jelikož se těmito činy odlišuje od všeho ostatního. Jen člověk vykonává práci, díky rozumu myslí, přemýšlí,

---

²⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Naše nynější krise* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 172.

²¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 528.

²² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 22.

uvažuje a dokáže cítit emoce. Tak zdánlivě Masaryk pojmenovává čistě vlastnosti člověka. Taková abstraktní interpretace by ale byla naprosto chybná, protože přihlíží obrat „*docela určitý člověk, toto individuum*“. Masaryk zde tedy nehovoří o abstraktním pojmu člověka, který by měl být měřítkem a konečně obsahem jeho humanismu. Má naopak na mysli konkrétního žijícího jednotlivce, který žije, jedná, myslí a cítí. Tento konkrétní jednatel, ne pojem člověka, je Masarykovi měřítkem a subjektem jeho humanismu.

U „já“ se Masaryk zabývá otázkou, zda se „já“ na sebe dívá jako na objekt, či subjekt. Pokud je brána jako objekt příroda, lze ji považovat jako součást nás, tedy „já“ by bylo také objektem, to stejné duch a společnost. Naše vnitřní „já“ se nám stává z tohoto důvodu objektem, jelikož skrze zkoumání objektu zkoumáme sebe jako právě jeho součást. Na druhou stranu existuje „já“ jako subjekt, jelikož si uvědomuje sebe a své zkoumání objektů. Jde jen o formu analýzy a cíl syntézy těchto dvou pojmů a ta musí být čistě kritická.²³

2.5 Srovnání individualismu a socialismu

Masaryk skrze srovnání individualismu a socialismu hledá nový smysl bez zásahu náboženství. Tuto cestu nalézá v humanismu, kde bude člověk vychován v hodnotách opravdovosti, poctivosti a věrnosti a bude těmito pojmy žít.

Každý jedinec zapadá do určité společnosti, ale otázkou je, jak se v ní má daná osoba chovat – zda má upřednostňovat své zájmy, či zájmy větší masy lidí. Zda má rozmýšlet nad smyslem života svým, či do něho zahrnout i životy lidí ostatních. „*Utilitarianism znamená etiku a filosofii užítku ... Prospěch, užitek má být cílem všeho jednání. Na otázku, co je prospěch, dostáváme odpověď: slast, blaho, štěstí.*“²⁴ Každou činnost děláme s určitým cílem. Každý cíl by nám měl být k životu užitečný a prospěšný. Po ukončení činnosti by člověk podle Masaryka měl zažít pocity štěstí a spokojenosti. Tím Masaryk podporuje kritiku práce bez hluboké osobní složky bez smyslu. Pro dobrání se jeho smyslu humanity, je níže pospán jedinec ve společnosti z pohledu několika filozofů. Masaryk zdůrazňuje, že každá lidská bytost má svou vnitřní hodnotu a důstojnost. Kritizuje

---

²³ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 237-238.

²⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 31.

utilitarismus za to, že často opomíjí individuální práva a hodnotu jednotlivce ve prospěch celkového štěstí. Utilitarismus opomíjí pravdu a spravedlnost jedince na úkor "maximalizace štěstí" co největší masy lidí. Dalo by se říci, že podle Masaryka je utilitarismus jen povrchní a nedostává se do hloubky lidskosti. Smyslem je se zaměřit na jedince a všimnout si ho jako individuálního článku společnosti a snažit se pochopit jeho smysl. Zároveň Masaryk chce dosáhnout ve smyslu života moderního člověka hledání pravdy a opravdovosti života jedince.

2.5.1 Kritika Maxe Stirnera

Masaryk ke své humanitě dochází skrze kritiku filozofických směrů. Do opozice si volí Maxe Stirnera a Karla Marxe s Friedrichem Engelsem. K popisu jednotlivých myšlenek filozofů přidává i svoje myšlenky, a dokazuje tak čtenáři rozpolcenost názorů ve filozofii s ohledem na moderního člověka.

Stirner se zabývá ve své filozofii jedincem. Stirner přijímá všechny dosavadní kritiky, ale přichází s kritikou novou, která je zaměřena přímo na „já“, tedy na individuální osobu.²⁵ „*Teprve taková kritika odstraní především všecku hierarchii, kterýmžto názvem rozumí Stirner všelikou autoritu osob a myšlenek. Jestliže já jsem měřítkem všeho, pak mně není pranic do nikoho a ničeho jiného. Já jsem pravda. Já jsem nadpravda...*“²⁶ Masaryk uvádí, že se podle Stirnera zaměřením na jedince zbavíme hierarchie a autority. „Já“ by se stalo středem všeho jednání a nebyl by nikdo s lepší pravdou, my sami bychom byli „nadpravda“. Co by člověk myslel, to by byla pravda a to by byla pravda jediná.

Člověk by se musel ve filozofii Stirnera absolutně distancovat od všeho. Ve světě již například existují státy, náboženství, národy. To však Stirner nazývá „*plodem iluzí*“.²⁷ Z tohoto termínu vyplývá, že si člověk musel vytvořit iluze, jako je například náboženství. Tyto iluze jsou pro jedince špatné, jelikož nad ním mají moc. Pokud by člověk měl vystupovat sám za sebe a mít pravdu, tyto „iluze“ by mu bránily v jeho cestě.

---

²⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 22.

²⁶ Tamtéž, s. 22.

²⁷ Tamtéž, s. 23.

Člověk je svobodnou bytostí se svobodnou vůlí a nemá se nikomu podřizovat. Neměl by existovat nikdo nad ním. Proto odmítá člověka ve spojitosti se státem. Ve státě musí každý občan dodržovat práva a povinnosti, které zasahují do jeho svobody a zasahují do jeho života. To stejné Stirner kritizuje u náboženství. Člověk by měl být jediný, kdo má moc a kdo s ní pracuje.²⁸

*„Jestliže totiž jen subjekt „já“ je reální a nic jiného, následuje z toho pro něj, že člověk musí být naprostým egoistou. Je-li měřítkem všeho, tedy důsledně prý má být egoistou.“*²⁹ Podle Masaryka se Max Stirner zaměřuje na pojem „já“ až moc egoisticky. Jedinec by tak prosazoval až moc své ego, tu svou již zmíněnou pravdu. Masaryk ve své ideji humanitní prosazuje kritiku ega a jeho překračování, jelikož se neslučuje s jeho hodnotami. *„Avšak člověk není od přírody jen egoista a nemá jen zájmy hospodářské, nýbrž má zároveň i zájmy jiné. Chce žít fyzicky, ale i duchovně.“*³⁰ Tato citace zdůrazňuje Masarykovu víru v komplexní povahu člověka, který není definován pouze svými materiálními potřebami a hospodářskými zájmy, ale také touhou po duchovním rozvoji a smyslu života. Masaryk se staví proti názoru, že člověk je pouhým egoistou orientovaným pouze na zisk a přežití. Namísto toho věří, že lidská bytost má také duchovní potřeby, které jsou podstatné pro její plnohodnotný život. Tento přístup Masarykovi umožňuje prosazovat vzdělání, kulturu a morální hodnoty jako klíčové pilíře lidské existence, které napomáhají překonávat egoistické tendence a naplňovat vyšší ideály lidskosti a společenské celistvosti.

Masaryk uvádí, že je člověk od přírody vybaven bezprostřední, nezištnou a neegoistickou láskou k bližnímu. Nicméně podle něj je egoismus možná silnější a vyžaduje vědomé posilování a zdokonalování vrozené lásky k lidem. Z Masarykovy zkušenosti vyplývá, že láska k lidem nakonec přináší uspokojení, i když s ohledem na vlastní zájmy; normální společenský řád vycházející z lásky podle něj nejlépe uspokojuje.

---

²⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 23.

²⁹ Tamtéž, s. 23.

³⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Naše nynější krise* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 38.

Masaryk dále zdůrazňuje, že příkaz lásky neznamena úplné potlačení egoismu. Podle něj je třeba stejně tak kultivovat egoismus jako lásku.³¹

2.5.2 Karl Marx a Friedrich Engels

Masarykova filozofie se zaměřuje na pocit odcizení a ohrožení. Například při práci člověk ve své činnosti nevidí svůj vlastní odkaz. Práce je hotovým neosobním produktem bez hluboké smysluplnosti. Roli zde hraje bezmocnost člověka, který s časem nenachází smysl v práci.³² Masaryk i Marx kritizují toto odcizení, jen se na práci dívají z jiných hledisek. Masaryk z hledisek morálních a duchovních, Marx z hledisek ekonomických a sociálních. Masaryk si tak zohledňuje dva směry, již zmíněný individualismus a socialismus, a snaží se je porovnávat se svým humanismem.

Proti individualismu Stirnera stojí názor Marxe a Engelse. Marx staví do popředí historický materialismus, kde se klade důraz na společnost a její produkty. Do opozice staví buržoazii a proletariát, kde mezi těmito třídami dochází k vykořisťování. Tady tedy vzniká moc jedné třídy, která si podmaňuje a ovládá tu druhou. Samozřejmě, že se zde vyskytuje vysoká nerovnost, ale zároveň není kladen důraz na individuálního jedince společnosti. Člověk je tak odcizen a zbaven osobního vztahu s prací. Na tomto faktu zakládá Masaryk kritiku kolektivismu.

*„Dělníkovo odcizení v jeho předmětu se podle ekonomických zákonů projevuje tak, že čím víc dělník vyrábí, tím méně může konzumovat, že čím více hodnot vytváří, tím víc ztrácí sám na hodnotě, na důstojnosti... Ale odcizení se projevuje nejen ve výsledku, nýbrž v aktu výroby, v rámci produkující činnosti samé.“*³³ Citát z Marxova díla *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844* (1961) výstižně popisuje odcizení dělníka v kapitalistickém systému z hlediska práce a ekonomických zákonů. Marx tvrdí, že odcizení se projevuje tak, že čím více dělník vyrábí, tím méně může konzumovat, protože produkty jeho práce vlastní kapitalista. Tento proces vede k tomu, že čím více hodnot dělník vytváří, tím více ztrácí na své vlastní hodnotě a důstojnosti, protože se stává pouhým nástrojem k vytváření bohatství

---

³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 529.

³² MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 51-52.

³³ MARX, Karl, 1961. *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. [online].

pro jiné. Odcizení se tedy neprojevuje jen ve výsledku práce, ale také v samotném aktu výroby, kde dělník nemá kontrolu nad svou pracovní činností a jeho práce je řízena kapitalistou. Tento nedostatek autonomie vede k hlubokému odcizení dělníka od vlastní pracovní činnosti, což má negativní dopady na jeho smysl pro sebeúctu a celkovou životní spokojenost.

„...Humanitní ideál, ideál český, je dnes ideálem sociální reformace – to znamená, že se musí dostat spravedlnosti těm, jimž se jí podle našich nynějších řádů nedostává, tedy dělníkům a všem, kteří vyloučení jsou od svobodné práce kulturní. Protože nesouhlasím s Marxem, nejsem k tomu slep, že naši dělníci jsou utlačováni.“³⁴ Tento Masarykův názor reflektuje jeho víru v humanitní ideál jako klíčový nástroj pro sociální reformu, zejména ve prospěch těch, kteří jsou podle něj zbaveni spravedlnosti ve společnosti. Masaryk zdůrazňuje potřebu zajištění spravedlivých podmínek pro dělníky a všechny, kteří jsou vyloučení z možnosti svobodné kulturní práce, a uznává existenci sociální nespravedlnosti a potřebu její opravy. Masaryk tak staví na principu sociální spravedlnosti spojené s humanitním ideálem, který považuje za základ pro uspořádání a fungování moderní společnosti.

Masaryk svůj nesouhlas s Marxem vystihuje tímto citátem: *„Jednostranného hospodářského materialismu drží se všichni, kdo chtějí nechtěj z hmoty dělat ducha, ba boha. Materialism nedá se odstranit materialismem.“³⁵* Masaryk argumentuje, že ti, kdo se jednostranně zaměřují na materiální aspekty života a považují je za jediný, nebo hlavní zdroj lidského štěstí a smyslu, se také dopouštějí zkreslení, když materializují aspekty lidské existence, které jsou duchovní nebo morální povahy. Tím, že si filozofii zakládají jen na ekonomických zájmech, se podle Masaryka obírají o náboženské a morální smysly.

„Bratrství – tento požadavek humanitní a sociální jest základem socialismu.“³⁶ Masaryk vidí spojitost jeho konceptu humanismu a socialismu v myšlence „bratrství“,

---

³⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Naše nynější krise* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 39.

³⁵ Tamtéž, s. 39.

³⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 12.

které společnost spojuje. „Bratrství“ je humanitní, je to vlastnost čistě lidská a propojuje myšlenky Masaryka a Marxe.

Masaryk vidí problém v tom, že v individualismu Stirner vkládá pravdu do jednotlivce, tedy jednotlivce je pravda – tento princip bere jako egoistický, ale v kolektivismu má pravdu celá společnost. Tedy že pravdu udává kolektiv. „*Já jsem nikdy z toho nedělal tajemství, že jsem rozhodným odpůrcem všeho materialismu*“³⁷ Masaryk nepodporuje materialismus a jeho humanismus se nezakládá na výrobních prostředcích. Ze socialismu si bere bratrství a lidství, kterého se zastávají i Marx a Engels, kteří odmítají vykořisťování a nerovnost druhých. Masarykova filozofie se zabývá tou poctivou stránkou člověka, kdy, ve vztahu k práci, by měl člověk pracovat s myšlenkou úspěchu a radosti a nacházet v práci smysl.

„*Zachoval si odstup od tehdy marxistické sociálně demokratické strany, avšak stavěl se výrazně na stranu sociální solidarity proti individuálnímu sobectví.*“³⁸ Masaryk si od myšlenek Marxe a Engelse drží odstup, ale kritizuje Stirnerův pojem ega. Ego je náznakem sobectví, které u sociálně demokratické strany nevidí, jelikož se zaměřuje na masu lidí, proletáře.

2.6 Změna smyslu v pojetí Boha

2.6.1 Descartes a karteziánství

K potřebě změny hledání smyslu dochází v nové vědecké filozofii, kterou přináší filozof René Descartes, matematik a fyzik. Ve smyslu změny smyslu náboženství je důležitou osobností právě René Descartes a filozofové karteziánství, kteří zkoumají způsoby pravdy skrze jasnost a zřetelnost.³⁹ Nejde především o Descarta, ale o filozofii, která se tvoří po něm. Důležitým zvratem je pro Masaryka přechod člověka od Boha ke člověku jako bytosti, která má být zkoumána především z hlediska antropologického. Co se týče zvratu u Descarta, přinesl výrazný posun ve vnímání náboženství oproti středověkým názorům. Středověké myšlení bylo založeno na náboženském učení, výkladu

---

³⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 17.

³⁸ KOHÁK, Erazim. *Ekologie: konec Masarykova optimismu?* Roč. 2009. In: *Listy*. [online].

³⁹ HORÁK, Petr. *Karteziánství*. In: *Sociologická encyklopedie*. [online].

světa a boží lásce. Naopak Descartes klade důraz na individuální rozum, jistotu a pochybnost. I přes důraz na tyto prvky, je sám náboženstvím ovlivněn: „*Avšak z toho, že nemohu myslet Boha jinak než jako existujícího, vyplývá, že existence je od Boha neoddělitelná, a on proto doopravdy existuje.*“⁴⁰ Descartes přijímá existenci Boha, avšak neodebírání to jeho nové myšlenky nyní vše vyvracet a řešit problém nejistoty a důkazů.

Věřící, že cestu k pravdě lze nalézt prostřednictvím kritického zkoumání a rozumového pochybování a svou první jistotu potvrzuje větou: „*Myslím, tedy jsem.*“⁴¹ Tedy že jediná jistota, o kterou se opírá, je existence člověka.

2.6.2 Od Boha k proletariátu

V této kapitole je popsáno Marxovo pojetí společnosti a člověka z hlediska odklonu Boha a směřování k člověku.

Marx ve svých myšlenkách vychází z Hegela a Feuerbacha. Hegel se věnoval panteismu a Feuerbach vykládal náboženství jako antropomorfismus, tedy že člověk svou fantazií vytváří boha ze své osoby. Takto postupně filozofové začali náboženství pojímat velmi subjektivně a ucelené názory se začaly s dobou rozkládat.⁴²

Velkou změnou nastal odklon od Boha k člověku. „*...musí se z boha, to jest z člověka, stát člověk skutečný, pravý, myslící, filozofický. Z teologie se musí stát antropologie, ale antropologie filozofická.*“⁴³ Tento citát zdůrazňuje přeměnu vnímání božství a lidství, která se odráží v přechodu od teologie k filozofické antropologii. Poukazuje na to, že skutečný, pravý člověk je ten, kdo myslí a filozofuje. Člověk by měl být chápán nejen jako fyzická bytost, ale jako bytost, která hledá pravdu a smysl existence prostřednictvím filozofie. Je nutné přesunout naše chápání a studium od nadpřirozeného a náboženského, tedy teologie, k hlubokému a filozofickému zkoumání člověka, tedy

---

⁴⁰ DESCARTES, René. *Meditace o první. Námitky a autorovy odpovědi*. Praha: Oikoymenh, 2003, s. 62.

⁴¹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě, jak správně vést svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*. [online]. 3. vydání. Praha: Svoboda, 1992, s. 26.

⁴² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017. s. 49-50.

⁴³ Tamtéž, s. 52.

k antropologii. Tato antropologie má být filozofická, což znamená pochopení člověka v jeho nejhlubší podstatě a kontextu existence.

„Ideál, který křesťané hledají v bohu, oni viděli v člověku. Člověk stává se bohem; ale ani ten bůh nestačil praktičtějším socialistům Marxovi a Engelsovi. Oni z člověka udělali proletáře. Tím postupem od pantheismu přes člověka, proletář a hlavně masa proletářská stala se tím, čím, stručně řečeno, jest věřícímu křesťanu bůh.“⁴⁴ Masaryk srovnává moderního člověka a člověka středověkého. Křesťané měli díky víře smysl života vyložen, Marx a Engels vidí smysl v proletáři. Tím ukazují spojení člověka, práce a ekonomických prostředků, jelikož proletář je člověk bez výrobních prostředků. Odklonili tak myšlení od Boha k člověku. Proletář se stal jejich smyslem, jaký měli křesťané v Bohu. Tedy proletář se stal Bohem. Podle Masaryka tak Marx a Engels dávají člověku nový smysl, který se odvrací od pravého náboženství a ještě z člověka udělali proletáře, který je zastoupen „masou proletářskou“.

---

⁴⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 13.

3 Masarykova filosofie náboženství

Sám Masaryk se za filozofa nepovažoval⁴⁵, ale jeho myšlenky mají filozofický dosah a zasahují do všech sfér života. Byl také angažovaným a statečným politikem, sociologem a pedagogem. Jak již bylo zmíněno v kapitole o humanitě, náboženství k Masarykově smyslu života patří. Masaryk přirovnává křesťanství středověkého člověka s humanitou moderního člověka.⁴⁶ Náboženství postupem času začala nahrazovat věda, ale Masaryk stále nachází mezi vědami spojitosti a snaží se vyzdvihnout přínosy náboženství. Tuto snahu nachází především v morálce.

Náboženství lze podle Masaryka pozorovat skrze dějiny, které se stávají učitelkou, která vede vzdělané národy k stále vyšší a vyšší dokonalosti.⁴⁷ S plynoucím časem se tak dokonalejším stává oproti minulosti i náboženství.

*„Náboženství ... dodává člověku víru v Boha a v nesmrtelnost ve všech okolnostech života útěchy ... a posiluje jeho lásku k lidstvu; proto je nábožný člověk za všech okolností života veselý, jeho víra, jeho přesvědčení a jeho jistota poutá ho nejenom k nebi, nýbrž zároveň k zemi, k životu.“*⁴⁸ Víra poskytuje člověku nejen duchovní směr, ale také naději, smysl života, podporu a klid bez ohledu na to, jak obtížné nebo bolestivé mohou být okolnosti – proto je bytostí veselou. Náboženství má etické a morální principy, které vedou k větší empatii, soucitu vůči ostatním lidem. Náboženství tedy nejen spojuje člověka s Bohem, ale také ho povzbuzuje k lepšímu chování vůči druhým. Masaryk tento vztah popisuje v části citátu: *„poutá ho nejenom k nebi, nýbrž zároveň k zemi, životu.“* Člověk, ač je bytost na zemi, má vztah k nebi. Tady na zemi prožívá tu podstatnou část náboženského smysl, života.

---

⁴⁵ ZOUHAR, Jan. *Tomáš Garrigue Masaryk jako filozof*. In: *Brněnský deník*. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2007. [online]

⁴⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 8.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 177.

⁴⁸ Tamtéž, s. 77.

„Náboženství je podstatným obsahem duchovního života člověka, k žití je tak potřebné jako vzduch – právě proto ho mnozí ani nepozorují, jak nepozorují vzduchu a neváží si jeho životodárnosti.“⁴⁹ Náboženství je klíčový aspekt duchovního života, nezbytný pro lidskou existenci stejně jako vzduch pro fyziologický život. Porovnání se vzduchem podtrhuje jeho zásadní důležitost, avšak zároveň zdůrazňuje, že mnozí lidé náboženské rozměry života ani nevnímají, stejně jako si neuvědomují nebo si neváží životodárného vlivu vzduchu. Tímto způsobem Masaryk naznačuje, že náboženství poskytuje nejen smysl a hloubku duchovního života, ale i klíčové prostředky pro pochopení a orientaci v životě, které však mnozí lidé mohou podceňovat či přehlížet.

3.1 Vztah člověka k náboženství

Masaryk byl k víře veden již od dětství matkou, otec věřící nebyl, ale někdy v neděli zavítal do kostela. Slýchal o křesťanské konfesi a vírách, které jsou mimo katolickou církev falešné. Sám Masaryk uvádí, že by se náboženstvím zabýval, i kdyby nebyl věřící. K pomyšlení na víru vedou už jen kostely na vesnicích nebo instituce. I Praha a její věže mířící k nebi ukazují náboženskou atmosféru.⁵⁰

Důležitou postavou je pro Masaryka Bůh. Ten je pro Masaryka klíčový, jelikož se víra v něj dostane do celého člověka, tedy ovlivňuje náš život, chování, city. Sice je stále subjektivní a každý náboženství pojímá jinak, ale stále se jedná o zbožnost zakotvenou v minulosti jako prvek národní a společenský.⁵¹ Náboženství sahá do dávné minulosti, postupem bylo obohacováno, přepisováno a přizpůsobováno době. Masaryk počítá s proměnou všech poznatků a s individuálním přístupem k víře. Přeci jen neexistuje pouze již zmíněné křesťanství, ale mnoho dalšího. Náboženství se s lidem vyvíjí a rozvíjí. Rozvoj nesahá pouze do vědy a techniky, ale lidé si víru právě přizpůsobují a vykládají jinak než dříve. V různých kulturách sice roste jinak a ubírá se jiným směrem, ale ve výsledné formě Masaryk ukazuje náboženství jako součást moderního člověka všude stejně. Některé kultury jsou na náboženství založené a vycházejí z ní, tak víra ovládla lidský svět.

---

⁴⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 34.

⁵⁰ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 202.

⁵¹ Tamtéž, s. 203.

Filosofie náboženství a její zkoumání se projevuje v jeho dílech. Masaryk se v několika bodech v *Hovorech s T.G. Masarykem* (Čapek, 1969) vyjádřil k náboženství, co to je, jak funguje a jak se pozná věřící člověk. Mnohdy se obrací na Boha, navazuje na víru a vykládá si filosofii skrze něho. Snaží se filosofii s náboženstvím propojit, jako to dělali filosofové již ve středověku.

*„Náboženství překonává v nás osamocenosť.“*⁵² Pokud má člověk Boha, dle Masaryka nikdy nebude sám. Ten mu dodává jistotu společnosti. Člověk věřící má tak povědomí o tom, že na světě je několik stejných bytostí stejné myšlenky a vědění, jako je on sám – čte stejné příběhy z Bible, chová stejné morální zásady, dodržuje pravidla určeného náboženství a propojuje tak celý duchovní svět.

*„Náboženství, to není jen poměr člověka k Bohu, nýbrž také poměr člověka k člověku... ale láska k bližnímu, láska přirozená a důkazu nepotřebující – není ona sama důkazem, čím nám má a musí člověk být?“*⁵³ Náboženství není jen o vztahu mezi člověkem a Bohem, ale také o vztazích mezi lidmi. Láska k bližnímu je přirozená a nepotřebuje žádné důkazy, sama o sobě je dostatečným důkazem o tom, jaký význam a hodnotu má člověk pro druhého člověka. Toto pojetí staví na předpokladu, že opravdová láska a péče o druhé jsou základními prvky lidské existence a náboženského života. Vztah mezi lidmi, založený na nezištné lásce a vzájemné úctě, je zde prezentován jako klíčový aspekt toho, co činí člověka člověkem a co dává smysl jeho životu a vztahům. Tato myšlenka je v souladu s humanistickým pohledem, který klade důraz na lidské hodnoty a důstojnost.

Masaryk tak náboženství přijímá jako jeden ze smyslů lidského života. Pokud již sám člověk má vztah k Bohu, tak je náboženstvím naplněn a přijímá duchovní cestu životem. Masaryk považuje vztah člověka k náboženství za nedílnou součást humanismu. Podle něj pravý humanismus nemůže být oddělen od náboženství, protože náboženské hodnoty jsou hluboce lidské a podporují důstojnost jednotlivce. Věřící, že náboženství dává člověku nejen morální směr, ale také smysl života a pocit sounáležitosti s větším celkem.

---

⁵² ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 241.

⁵³ Tamtéž, s. 240.

3.1.1 Zbožnost a morálka

Moderní člověk se může chovat morálně i bez Boha, ovšem jde o smysl mravnosti, kterou nám právě náboženství přináší. Člověk nevěřící se chová mravně podle zvyků, tradic, pravidel a povinností, ale člověk věřící podléhá také mravnosti náboženské. „*Chodit do kostela, modlit se, zvykově vykonávat obřady a podobně, to není těžké; ale býti si plně a stále vědom poměru k Bohu, mít úctu před každým člověkem a pomáhat mu, potlačovat svůj egoism, žít rozumně a mravně – to je těžké a to je pravá zbožnost.*“⁵⁴ Masaryk se zaměřuje na mravnost náboženskou, kdy člověk musí dodržovat náboženské tradice, ale zároveň tím náboženstvím žít. Zároveň uvádí, že člověk musí žít rozumně, takže dává zbožnosti vlastnost rozumovou. „*Požaduju náboženství jako nutné dovršení duchovního a kulturního života; tím, že v mravnosti vidím hlavní složku náboženství, dělám z mravnosti, řekl bych, náboženský kult. Žít mravně je pravé uctívání Boha.*“⁵⁵ Masaryk neodsuzuje život bez Boha a náboženství, nýbrž ho nějakým způsobem doporučuje. Vírou člověk dojde ke smyslu mravnosti. Mravnost a hodnoty jsou naplní, a pokud se všichni budou chovat mravně, budou mít stejné hodnoty. Jde ale o cíl, jak lidé přistupují právě k tomuto náboženství a k samotnému Bohu. I když člověk je zbožný, nemusí splňovat Masarykovy požadavky na správný náboženský život. Právě proto uvádí, že chození do kostela nestačí ke spokojenosti těchto potřeb, nebo například modlení se může stát pouze „*návykem mechanickým.*“⁵⁶ Osvojena je činnost, kterou děláme automaticky. To je však problém, jelikož poté nepřináší prvně projevenou radost a napojení k duchovnu. Věci jsou tak vykonávány pouze zvykově bez většího myšlenkového užitku a prožitku. Důležitou složku zde hrají emoce, láska a procítěnost, kterou nenalezneme právě něčím naučeným. Proto je pro člověka smyslem dojít do bodu, kdy jeho nejvěrnější a nejhlubší vztah bude vztah k Bohu.

Je potřeba, aby se člověk nechal vírou naplnit a sám si našel duchovní cestu, ve které se nalézají smysl. Tato víra musí být s Bohem velmi osobní, individuální a intimní. Nelze zapomínat, že vztah k Bohu se zároveň rovná vztahu a lásce k ostatním lidem. Víra není

---

⁵⁴ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 236.

⁵⁵ Tamtéž, s. 236.

⁵⁶ Tamtéž, s. 239.

jen v něj, ale ve všechno kolem nás, co dokázal stvořit. Zároveň ale Masaryk upozorňuje na přecenění transcendentna. Lidé si dokáží vše vysvětlit jako znamení boží, například dříve epilepsii. Lidé mají potřebu se tázat po smyslu všeho, jelikož je nám vše tajemstvím.⁵⁷

„Mravnost není náboženstvím a náboženství není mravností. Může být člověk nábožensky velice věřící, oddaný své církvi, svým dogmatům i předpisům, a nebude mravný, ba bude třeba nemravný... Ale náboženství je tolik různých forem, že prostě myslit, jako by ten, kdo má náboženství, proto už měl mravnost, je omyl. Mravnost, to je poměr člověka k člověku.“⁵⁸ Náboženství je již zmíněný poměr člověka k Bohu, mravnost člověka k člověku. Tyto dva pojmy se neshodují, ale jdou společně ruku v ruce. Již je zde zmíněno, že ne každý duchovně založený člověk je mravný. Masaryk tak tento názor dokazuje v několika dílech. Mravností podporuje řád a harmonii lidských životů.

3.2 Ztráta smyslu života

3.2.1 Schopenhauerův pesimismus

Masaryk se ve svém díle *Ideály humanitní* (2016) věnuje mimo jiné i ztrátě smyslu – Schopenhauerově pesimismu: *„jest tedy jeho přesvědčení o nicotnosti světa a života atheismem.“⁵⁹ Nihilismus je v tomto oddíle řešen jako problém ateismu, který je zmíněn v citátu a také v právě již zmíněném pesimismu. Schopenhauer, tak i Nietzsche, který je zmíněn v kapitole *Kritika Nietzscheho v oblasti náboženství*, řeší problém ztráty smyslu skrze ateismus. Svět v citaci Schopenhauer nazývá nicotným. Když Schopenhauer zavrhne Boha, zavrhne tak již daný výklad světa a smysl života v náboženství, který jde proti názoru Masaryka. Schopenhauer tedy bez smyslu života v náboženství nachází smysl ve „vůli.“ *„Já svým myšlením uznamenávám toto své myšlení, rozumuji o sobě a o světě, ale všechno to myšlení je jen iluse. Co ve mně jest hlavní, jest chtění, vůle k žití, vnitřní puzení, toť jest podstata člověka a všeho: rozum jest jen takovým zábleskem vůle.“⁶⁰ Schopenhauer**

---

⁵⁷ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 236-237.

⁵⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 51.

⁵⁹ Tamtéž, s. 36.

⁶⁰ Tamtéž, s. 36.

uvádí, že si je člověk vědom sám sebe a rozumně o sobě přemýšlí. Toto myšlení však bere jako iluzi, jelikož rozum musí být podřízen smyslu – vůli. Vůle má vlastnost chtění, a to především chtění žít. Tato myšlenka vůle a rozumu rozporuje Masarykovým textům v díle *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* (1998), kde uvádí, že „Člověk nemá pouze rozum, má též vůli, a proto se činy jeho teprve tehdy jeví v pravém světle, když jsme je poznali a pochopili jakožto výsledek nejen rozumu, nýbrž i činitele mravního, vůle.“⁶¹ Dle Masaryka člověk není jen racionální bytostí, ale také bytostí, která má schopnost rozhodovat se a jednat na základě své vůle. Shoduje se tedy se Schopenhauerem, že vůle i rozum v nás jsou, ale každý z nich tyto pojmy vykládá jinak. Rozum zde představuje schopnost logického myšlení a analýzy, zatímco vůle představuje schopnost činit rozhodnutí a jednat na základě hodnot, přesvědčení a morálních zásad. Činy člověka získávají svůj plný význam teprve tehdy, když jsou zkoumány jako výsledek intelektuálních procesů i morálních rozhodnutí, což vyzývá k hlubšímu a komplexnějšímu zkoumání lidského chování. Masaryk tedy dle porovnání nesouhlasí, že „myšlení je iluzí“, nebo že „rozum je zábleskem vůle.“

Schopenhauer, tak i Stirner, se zabývají subjektivitou až moc, jelikož nekladou důraz na okolní vnější svět a pojmají ho právě jako iluzi: „Člověk si svět představuje, ale svět ten mimo rozum není; není než vůle k životu; ta vůle jest všecko, ale jakmile rozum se ztratí smrtí, také vůle není, protože není rozumu, který by jí potřeboval.“⁶² Člověk bere svět jen jako právě onu iluzi, představu. Svět, který bez rozumu není, jelikož ten sám si jej vytváří. Zároveň ukazuje vztah rozumu a vůle, kdy rozum bez vůle nemůže existovat. Tímto způsobem Masaryk popisuje Schopenhauerův pesimistický pohled na svět a uvádí ho jako nihilistický: „*Pesimism Schopenhaurův je nihilismem*,”⁶³ ale zároveň uvádí, že „*formuluje jakousi ethiku humanitní - ethika soustrasti...*“⁶⁴ Masaryk, který sám věřil v aktivní

---

⁶¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 68.

⁶² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 36-37.

⁶³ Tamtéž, s. 37.

⁶⁴ Tamtéž, s. 37.

hledání smyslu života a v morální hodnoty, viděl v Schopenhauerově filozofii ztrátu naděje a vůle k pozitivnímu jednání. Schopenhauer však měl své humanitní a etické ideály, stejně jako Masaryk. Nalézal je však v tom pesimismu soustrasti.

3.2.2 Nihilismus v náboženství

*„Lidstvo, to vidí každý, potřebuje duchovní vedení k pravdě, dobru a krásnu; tímto vůdcem však může být jenom taková síla, která dovede vyplnit nejvnitřnější hlubiny lidské duše, a takovou je právě náboženství ... ubývá-li nábožnosti ... ubývá také útěchy, naděje a radosti ze života.“*⁶⁵ Masaryk popisuje náboženství jako přímou potřebu člověka, která ho dovede k pravdě a dobru. Náboženství přirovnává k síle, která dokáže člověka ovlivnit tak, že zaplní celou jeho duši. Náboženství poskytuje nejen morální a etické vedení, ale také duchovní útěchu, smysl a cíle v životě. Pokud ale o tuto smysluplnost života přijdeme, ubude těchto ideálů, a tak člověk nalezne život bez naděje, lásky a víry. Bez víry v Boha a morálních hodnot, které náboženství poskytuje, by mohlo dojít k úplnému zhroucení morálních zásad a smyslu života. Tak by člověk mohl započít fázi nihilismu, tedy myšlenky, že život nemá smysl, není pravdy a morálky.

3.2.3 Kritika Nietzscheho v oblasti náboženství

Masaryk se kriticky vymezuje proti jiným filozofům i v rámci pohledu na náboženství. Již od Antiky se střetávalo mnoho názorů a jedním z bořičů metafyziky byl Friedrich Nietzsche. Masaryk své myšlenky vyjadřuje jeho kritikou neexistence Boha.

*„Nietzsche klade všechen důraz na „já“. ... Existují-li jen já, rozumí se, že ten ostatek vůbec není, nebo že nemá významu. Zejména není bůh. Bůh je mrtev. To je nové evangelium Nietzschovo. Bůh nejen je mrtev, nýbrž já ho zabil, jsem bohovrah a pyšně se hlásím ke své bohovraždě.“*⁶⁶ Nietzsche přichází s novou variantou, že Bůh neexistuje. Najednou rozbíjí celou metafyziku a uvádí, že lidstvo si dovolilo Boha zabít. Touto myšlenkou by vyvracel všechny již vzniklé myšlenky, které například popisují světa

---

⁶⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 77.

⁶⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 47.

s Bohem, pojení božího času, Boha jako prvního hybatele, věčné jsoucno, zakladatele bytí či konstruktéra univerza.

*„Jemu je sice křesťanství, křesťanská láska k bližnímu nemilá, je mu příliš otrocká, slabošská, neenergická. Člověk silný může milovat, ale to musí být láska jiná, láska tvůrčí, tvrdá.“*⁶⁷ Pro křesťanství je typická láska k bližnímu svému, jelikož pokud člověk miluje druhé, miluje Boha. Tím že miluje, dokazuje, že věří v Boha. Podle Masaryka bere Nietzsche tuto lásku jako slabost lidstva, která se projevuje pouze jako otroctví něčeho, co nelze dokázat a co neexistuje, a také jako kroky proti nepřirozenosti. Proto aby tato láska neexistovala, pojal Boha tedy jako někoho, kdo neexistuje. To, že Bůh není, má za následky úpadek morálních hodnot a společnosti. V tomto světě, aby člověk obstál, musí být více než člověkem, který je více než zvířetem.

Masaryk nekritizuje jen myšlenky Nietzscheho na náboženství, ale také na stát. Masaryk, podporovatel demokratického státu, se vyjadřuje k Nietzscheho kritice státu. Nietzsche odporuje veškeré existující politice a morálce a usiluje o přehodnocení hodnot. Nesnese stát, který považuje za instituci pro slabé, a věří, že silný nadčlověk je pánem sobě i ostatním. Chce vyšší národnost, národ pánů, kteří si svou nadřazenost vynucují silou. Je proti demokracii a sociálním demokratům, kteří usilují o rovnost a humanitu; místo toho prosazuje nerovnost a tvrdost. Nietzsche nepřináší zcela nové myšlenky, ale nový způsob jejich prezentace.⁶⁸

Tyto myšlenky jdou proti myšlence a hodnotám Masaryka. Ten se snaží o rovnost, humanitu, spravedlnost a morálku. Nietzsche slovy, že Bůh není, narušuje Masarykovu morálku, která má plynout z lásky k bližnímu svému. V náboženství naopak vidí sílu a smysl, který nás dovede k pravdě a správným hodnotám. Popírá a kriticky se vymezuje proti slabosti lidstva díky náboženství a Bohu v myšlení Nietzscheho.

3.3 Náboženství a sebevražda

Tématu sebevraždy jsou věnovány další kapitoly, ale nelze jej nezmínit i zde. Masaryk bere náboženství jako součást života, ale dbá na to, aby do něho zasahoval též

---

⁶⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 47-48.

⁶⁸ Tamtéž, s. 48.

rozum. „Protože moderní sebevražednost je v poslední řadě způsobována vzrůstající beznábožností, může být zlo radikálně vyléčeno jenom tehdy, když bude odklizena nenábožnost...“⁶⁹ Masaryk chce náboženství rozšiřovat a druhým v něm ukázat cestu. V jeho dílech si lze povšimnout, že se soustředí na jednotlivce z několika úhlů, ze sociologických, nebo i psychologických. Sem lze zařadit již zmíněné sebevraždy. Masaryk se snaží o zlepšení nitra člověka, to samozřejmě nachází v Bohu, ale také v oddanosti, lásce, rozumu a srdci. „Chce-li kdo odklidit sebevražednost, musí v lidech rozvinout schopnost propracovat myšlenky a city, musí jim vštípit sílu a energii, dát jim mravní oporu.“⁷⁰ Tuto oporu nachází v náboženství, neboli v Bohu. Pokud člověk bude mít důvod, bude věřit, nebude páchat sebevraždu, jelikož k životu náboženství potřebujeme. A to z toho důvodu, že nám udává smysl, jako člověku před moderním člověkem.

„Vyšetřování ukázalo, že chorobná sebevražednost přítomné doby je podmíněna všeobecně se šířící beznábožností...“⁷¹ V tomto citátu je důležité vysvětlit termín „chorobná sebevražednost“. Ten poukazuje přibývajícím patologickým nárůstem sebevražd ve společnosti. Tento termín je důsledkem ztráty víry, neboli poklesem věřících. Již bylo v práci zmíněno, že náboženství člověku udává smysl. Bez náboženství se člověk nalézá v životní situaci bez morálních i duchovních hodnot, proto se může ocitnout v životní krizi ze ztráty smyslu. Proto je pro takového člověka nejlehčím východiskem sebevražda.

3.4 Náboženství a věda

Masaryk přichází se syntézou náboženství a kritiky věd, která byla zmíněna v první kapitole *Základy jeho filozofie*. Masaryk si „formuje problém nové doby jako spor vědy s mýtem... filozofie se v něm stává nástrojem vědy, kdežto teologie zůstává nástrojem mýtu.“⁷² Touto myšlenkou je důležité umět oddělit filozofii a mýtus, jelikož filozofie je kritická vědní disciplína a mýtus je řazen do teologie.

---

⁶⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 180.

⁷⁰ Tamtéž, s. 180.

⁷¹ Tamtéž, s. 144.

⁷² BAYEROVÁ, Marie a GABRIEL, Jiří. *Česká filozofie ve 20. století. 1., Směry, osobnosti, problémy*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1995, s. 10.

S nástupem filozofie a vědy se idea náboženství však nerozplynula. Masaryk uvádí, že nejsou protináboženské, ba naopak.⁷³ Náboženství a věda se vždy doplňovaly již od počátku filozofického myšlení. „*Obecné mínění (těch tak zvaných vzdělaných kruhů) bývalo, že náboženství podlelo moderní filosofii a vědě: moderní filosofie a věda však mají jiné starosti než náboženství – problémy politické, sociální, národnostní...*“⁷⁴ Dle Masaryka je toto obecné mínění vyvráceno, jelikož náboženství se také zabývá těmito problémy. Snaží se dokázat že oba obory mají vcelku stejný cíl, a že náboženství zasahuje do filozofie vědy a ta zasahuje do náboženství.

„*Rozvojem a zesílením rozumu (pozorováním, poznáváním, abstrahováním) člověk započal generalizovat...*“⁷⁵ Z této ukázky vyplývá, že člověk je rozumná bytost schopná myslet a uvažovat. Rozum s časem u člověka sílí a vyhrává nad něčím, co nelze dokázat. Proto by se dalo říci, že je tento fakt důkazem upadání náboženství a vítězstvím vědy. Člověk také „generalizuje“, pojmy zevšeobecňuje se sílícím rozumem.

„*Masaryk plně přejal víru v pokrok, a vysvětlil si jej nejen pozitivisticky, nýbrž také z osvícenského, racionalistického pohledu jako pokrok humanitní.*“⁷⁶ Erazim Kohák znovu poukazuje na Masarykův souhlas s pokrokem a přesunem k racionálnímu myšlení. Masaryk však nerozděluje náboženství a rozum, ale nalézá společné východisko v humanitě, která může propojit pokrok i náboženství. Dokonce Kohák doplňuje, že Masaryk v tento pokrok věří. Dříve bylo smyslem věřit v Boha, nyní se tento smysl přesouvá k pokroku v lidské společnosti.

3.4.1 Kritika Augusta Comta v oblasti náboženství

„*Trvám totiž, že Hume – Kant – Comte – Spencer – Smetana dost úplně representují novodobý vývoj filosofický...*“⁷⁷ Jak je již zmíněno několikrát, Masaryk nahlíží na

---

⁷³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 33.

⁷⁴ Tamtéž, s. 33.

⁷⁵ Tamtéž, s. 67.

⁷⁶ KOHÁK, Erazim. *Ekologie: konec Masarykova optimismu?* Roč. 2009. In: *Listy*. [online].

⁷⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 37.

problémy skrze druhé filozofy. Jelikož se Auguste Comte věnuje náboženství a hodnotí ho kriticky, Masaryk jako podporovatel náboženství kritizuje jeho vědecké poznatky.

Masaryk kritizuje filosofa Augusta Comta za jeho myšlenky ohledně náboženství v pozitivní filosofii. Comte uvádí, že náboženství má mít meze a to se zcela neslučuje s myšlením Masaryka. Naopak jiní badatelé a filosofové, uvažují směrem plnosti náboženství. Lid má být veden k víře a Bohu a právě oni tomu mají napomáhat. Víru nedokáže ve společnosti nic nahradit. Sice v dnešní době lid rozděluje, nebo spojuje, ale Masaryk viděl právě ono spojení. Ani moderní svět a její společnost neodsune náboženství, vždy se udrží a bude zde s námi.⁷⁸ Comte se totiž ve své filozofii opírá o fakta, důkazy a podložené informace. Náboženství těmto kritériím neodpovídá. Proto se vůči němu Masaryk vymezuje kriticky a zařazuje jeho myšlenky ohledně náboženství do svých děl.

Masaryk si je vědom vzrůstu pozitivismu a vědy. Lidé chtějí důkazy a informace, které lze v praxi potvrdit. Tomu by se vyhýbalo právě ono náboženství, kterého se zastává Masaryk. August Comte rozdělil dějiny podle „*zákona tří stadií, podle něhož duch lidský vyvíjel se napřed stadiem theologickým a metafysickým, nežli se dovinul do stadia pozitivistického, moderního.*“⁷⁹ Tato myšlenka by však odporovala názoru Masaryka, který staví náboženství na první příčky důležitosti smyslu života v moderním světě. Jeho náboženství nespadá do Comtova prvního období, ale do třetího. Již bylo zmíněno, že si je Masaryk vědom pokroku a odklonu moderního člověka od náboženství, ale stále v něm hledá základy morálky a mravnosti, na kterou Comte nepomýšlí.

„...Comte, který zakládal náboženství lidskosti, má hluboký náboženský cit, a to přímo křesťanský, jenomže ho nechce vztahovat na Boha, nýbrž na lidstvo.“⁸⁰ Comte tedy uznává existenci náboženství, jen ne tak, jak ho pojímá Masaryk. Vztah, který má Masaryk ve spojení Boha a člověka, Comte mění na náboženství lidskosti bez Boha a namísto

---

⁷⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 181.

⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 67.

⁸⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 77.

křesťanství navrhuje, aby se tento hluboký náboženský cit přenesl na lidstvo jako celek. Takto Comte spojuje své náboženství lidskosti a dobu moderní, tedy dobu vědy. I když nastupuje doba poznatků a informací, Comte spojuje myšlenku morálky a vědy.

3.4.2 Rozum a smysly

Masaryk se v rámci morálky vyjadřuje i k filozofům jako je Kant a Hume. Rozděluje tak morálku podle rozumu a podle smyslů. Náboženství je zásah jak do smyslů a citů, tak do rozumu skrze vědu, se kterou náboženství propojuje. Za jeden z citů můžeme považovat právě onu lásku k bližnímu a Masarykovu humanitu.

Člověk je bytostí řídicí se pravidly a povinnostmi společnosti, ve které platí morální hodnoty. Masaryk spojuje morální základy i se zmíněným náboženstvím, ale neříká, že člověk bez náboženství nemůže být morálním. Každý člověk musí mít základ morálních hodnot. Tento pojem je však u každého filozofa zakotven jinde.

„Čistý rozum podává člověku kategorický imperativ.“⁸¹ Podle německého filozofa Immanuela Kanta lze morální hodnoty nalézt v rozumu. Podle kategorického imperativu jde o chování, které se stává obecnou zásadou.⁸² Člověk se má chovat tak, jak chce, aby se chovali druzí. V životě by se člověk měl řídit rozumem. Masarykův rozum též zapadá do pojetí mravnosti. Propojuje ho s duchovnem a vírou v lidství. Masaryk tedy souhlasí s Kantovým důrazem na racionalitu a autonomii jednotlivce při formování morálních zásad. Oba věří, že rozum je klíčový pro morální jednání, ale dá se říci, že Masaryk se více soustředí na člověka ze sociologického hlediska než z filozofického.

Je důležité zmínit, že i samotný rozum se dle Masaryka vyvíjí a mění a to i smysl rozumovosti.⁸³ Proto pokládá otázku, proč člověk přešel od náboženství k rozumu. Masaryk však nerozděluje tyto dva pojmy, ale spojuje je. V náboženství má v mravnosti úlohu i rozum.

---

⁸¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. též, s. 52.

⁸² Tamtéž, s. 52.

⁸³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 132.

„...Své nutné pojmy máme ne ze smyslů, ale z rozumu...“⁸⁴ Tímto výrokem odlišuje kritiku Immanuela Kanta od Davida Huma. „...Poznatky a pojmy a soudy rozumu jsou nutné a obecné, a tudíž také apriorní.“⁸⁵ Pojmy jsou podle Kanta dány bez zkušeností a nacházejí se v rozumu. Odtud také vychází mravnost. Mravnost je tedy v člověku od samého začátku.

Naopak skotský filozof David Hume zakládá morálku „na citu, a to na sympatii, na humanitě, na lásce je založena mravnost. Mít se rád – to je kodex vší mravnosti.“⁸⁶ Toto tvrzení se více shoduje s myšlenkami Masaryka, avšak člověk by se neměl nechat city tolik unášet. Hume „svou skepsi míří proti theismu“⁸⁷ Hume je skeptický k náboženství jako ke zdroji morálky, zatímco Masaryk uznává, že náboženské hodnoty mohou být důležitým zdrojem morálního vedení. Masaryk tento smysl nachází v náboženství. Jde o vztah mezi člověkem a Bohem a vztahem mezi lidmi. Zároveň Hume podtrhuje lásku sebe samotného jako něco, co slouží jako nástroj v mravnosti. U obou filozofů hraje roli smyslovost, ale každý z nich ji pojímá jinak a v určitých názorech se od sebe odkloňují.

Masaryk by uznal některé aspekty Humovy analýzy morálky, zejména význam sociálních faktorů, ale nesouhlasil by s Humovou redukcí morálky na emoce a jeho skepticismus vůči náboženství jako zdroji morálních hodnot. Masarykův přístup je komplexnější, zahrnující jak racionalitu, tak duchovní dimenze morálky. Dá se říci, že Masarykova filozofie z nějaké části spojuje tyto dva názory morálky skrze rozum a skrze smysly.

---

⁸⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 49.

⁸⁵ Tamtéž, s. 50.

⁸⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 52.

⁸⁷ ⁸⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 131.

4 Moderní člověk v politickém světě

Již byl člověka popsán skrze náboženství, rozum, národ a humanitu. Tento moderní člověk však musí patřit do fungující společnosti. Masaryk zdůrazňuje, že moderní člověk by měl být aktivním a uvědomělým účastníkem společenského života ve státě, proto ve jeho politice hraje důležitou roli občanská angažovanost, demokracie, morálka, etika, ale také vzdělanost.

*„Proto Masaryk vždy – už od počátku své činnosti – usiluje především jednat.“*⁸⁸ Masaryk se řídí pravidlem konání a jednání. Člověk se musí aktivně zapojovat a jednat, a to i ve veřejné správě. *„...úkoly schopné člověka...v případě aspoň relativního zdaru dát mu ono vrcholné vědomí lidskosti vlastního údělu, jaké nikdy nemůže dát pouhá „vědomost“, pouhý svět učenost...“*⁸⁹ Tento citát zdůrazňuje rozdíl mezi teoretickým poznáním a praktickým prožitkem. Masaryk hovoří o tom, že skutečné naplnění lidského údělu a vrcholné vědomí lidskosti nelze dosáhnout pouhou vědomostí nebo učeností. Jde o hluboký praktický prožitek, který se nelze naučit, ale který je v člověku zakotven uvnitř. Člověk musí mít cit a konat na základě vlastního údělu a uvážení. V tomto rozhodování musí hrát roli lidskost. Zde si můžeme všimnout Masarykova propojení demokracie a humanity.

Podle něho je zapojení jednotlivce do společnosti klíčové pro dosažení pokroku a demokracie, jelikož v demokracii vládne lid samotný. Masaryk věří, že každý jednatel má zodpovědnost nejen za svůj osobní život, ale i za blaho celé společnosti, proto podporuje ideu občanské angažovanosti a povzbuzuje všechny, aby se zajímali o veřejné dění, vzdělávali se a aktivně se podíleli na politických procesech.

Politika je pro něho základním prostředkem k dosažení spravedlivé a demokratické společnosti. Vidí ji jako nástroj, kterým lze měnit společenské podmínky k lepšímu. V jeho pojetí politika neznamená jen boj o moc nebo správu státu, ale je především prostředkem k realizaci morálních a etických hodnot.

---

⁸⁸ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 170.

⁸⁹ Tamtéž, s. 170.

Masaryk často hovoří o nutnosti etiky v politice. Politici by měli jednat čestně, odpovědně a s ohledem na zájmy celé veřejnosti. Moderní člověk by měl tedy v politice vidět prostor pro realizaci svých ideálů a možnost aktivně přispívat k budování spravedlivější společnosti. Samozřejmě těchto realizací lze nejlépe dosáhnout v demokratické společnosti. Demokracie tak pro něho je vrcholem humanity.

4.1 Dějiny jako ponaučení

Tato podkapitola se zabývá opět Masarykovou návazností na dějiny, ve které klade důraz na ponaučení. Každý člověk by se měl vzdělávat v rámci historie a z ní se také poučit. Důležitost vzdělávání byla již zmíněna v prvních kapitolách.

Masaryk se zajímá o historii jak naši, tak zahraniční. Považuje za důležité, aby politika byla světově založená. Každý stát má své hranice, každý stát má své sousedící státy, se kterými tvoří politické vztahy. Za touto hranicí začíná světová politika.⁹⁰ Pro každý stát je důležité studium dějin, jelikož nikdo nechce opakovat chyby. Z toho plyne právě ono poučení se z dějin lidstva. Historii je nutné brát skrze celý svět, všítat si, co se kde odehrává, co nás s událostmi spojuje a jak se my můžeme takové situaci vyvarovat. Pro Masaryka je důležité ponaučení ve světovém měřítku.

4.2 Člověk v demokratickém státě

Masaryk byl ovlivněn náboženstvím, proto se prolíná i s jeho politikou. Masaryk zásadně odsuzuje jinou vládu, například absolutistickou. Demokracie je pro něho způsob života, pojímá ji jako „*demokracii pravou, založenou na lásce a úctě k bližnímu a k bližním všem, je uskutečňováním božího řádu na zemi... spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a lidství, a není důvěry bez lásky, není lásky bez důvěry.*“⁹¹ Zde si lze všimnout opět vztahu, který zde Masaryk popisuje. Celý svět je propojen vztahy, které vůči sobě určité složky mají. Člověk může mít vztah k Bohu, ale také k demokracii. V lidských vztazích jde o důvěru a lásku. Pokud se zamilovaní milují a vyjadřují si vzájemnou důvěru, jejich vztah má tak základy pro další budování a ubírá se pozitivním směrem. Takto to funguje i ve vztahu člověka a demokracie. Pokud člověk bude věřit v demokracii a bude

---

⁹⁰ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 248.

⁹¹ Tamtéž, s. 261.

k ní chovat veškerou důvěru, demokracie bude fungovat. Masaryk demokracii pojímá jako životní styl, bere ji jako lásku, kterou je nutné se vši úctou opečovávat. Je zde vidět i propojenost právě s již zmíněným náboženstvím. V křesťanství je důležitým bodem láska k bližnímu svému jako v demokracii. Lidé by měli žít v harmonii, spravedlivě, mít stejná práva, dodržovat práva a povinnosti a společně se učit a vzdělávat.

Demokracie je také diskuzí mezi občany. Lidé by měli hovořit a diskutovat a tímto způsobem opečovávat demokracii.⁹² Prolne se tak několik názorů, ale důležitost vidí Masaryk v diskuzi, která musí být pro člověka výchovná a musí v ní jít o pravdu. Cílem je tak skrze výchovnou diskuzi dojít k pravdě.

Demokracie není jen formální způsob vlády a správy státu, ale zahrnuje hlubší názor na život a na svět. Měla by být chápána jako hodnota a princip, který ovlivňuje celou společnost, a nikoli pouze jako systém vládnutí: „...demokracie není pouze státní a administrační forma, nýbrž názor na život a na svět.“⁹³

4.3 Boj proti násilí ve státě

„Demokracií dnes rozumíme tu demokracii – na rozdíl od dřívějších snah – která od takzvané Veliké francouzské revoluce se vyvíjí. Heslem svoboda, rovnost, bratrství, revoluce prohlásila suverenitu lidu proti absolutismu a monarchismu a prohlásila a kodifikovala přirozená práva člověka a občana.“⁹⁴ Demokracie má jako každá forma vlády podle Masaryka své chyby, ale neporušuje lidská práva, jelikož Masaryk myslí tu demokracii, kde vládne lid, humanita. Člověk je tak svobodnou bytostí. Smyslem je mít co největší svobodu, tedy demokracii. Masaryk proti demokracii staví aristokracii, absolutní monarchii, kde vládne jeden panovník. Ten má v rukou moc a o všem rozhoduje. V aristokracii by žádný koncept jeho humanity nefungoval. „Co jiného jest aristokracie než násilí – demokracie boj proti tomuto násilí.“⁹⁵ Masaryk aristokracii popisuje jako

---

⁹² ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 261.

⁹³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 531.

⁹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016, s. 90.

⁹⁵ Tamtéž, s. 94.

násilí, které rozhodně netoleruje. Jediný způsob, jak utnout toto násilí je nástup demokracie, ve které budou lidé šířit humanitní ideál. Zde si opět lze povšimnout Masarykovy výzvy k angažovanosti a k jednání, kterou podporuje v politice.

4.3.1 Rovnost

Moc a síla prostupuje každou složkou přírody. V životě existuje hierarchie, kde je člověk na jejím vrcholu, ale i v lidské společnosti existuje nerovnost.

Masaryk však vidí problém v tom, že i přesto, že by měla v demokracii panovat rovnost, nikdy jí nejsme schopni dosáhnout. „*Vím, lidé si nejsou rovni; nikde na zemi, v lidech ani v přírodě není rovnosti...*“⁹⁶ I když je člověk na zemi na vrcholu hierarchie, tato hierarchie je i mezi lidmi. To lze ukázat na rozvrstvení do tříd, skupin, vrstev, nebo kast.

Je zde však důležitou otázkou, zda člověk nalezne největší rovnosti v demokracii a v čem je demokracie ideální. Masaryk bere demokracii jako lásku pro lid a pokládá ji za nejvíce spravedlivou, jelikož odmítá vykořisťování druhých, nebo již zmíněné násilí. „*Demokracie po stránce sociální znamená překonání degradující bédnosti, v republice, v demokracii nesmí být možné, aby jednotlivci nebo stavy vykořisťovali své spoluobčany – v demokracii člověk člověku nesmí být prostředkem.*“⁹⁷ Důležitým slovem je zde „*spoluobčan*“. Všichni jsme občané státu na stejné úrovni a máme stejná práva. Smyslem demokracie je tato práva udržovat na lidské úrovni a také podporovat občanskou angažovanost na vedení a stanovení společných cílů. Nikdo by neměl druhé využívat a stavět na nižší pozici. Demokracie je tak nejlepší formou vlády, kde je každý moderní člověk co nejvíce rovný druhým i přes fakt, že nikdy nebude dokonalé rovnosti. Také Masaryk nesouhlasí s využíváním druhých, jakožto prostředku. Stále se odráží od lidskosti a lidství, kdy se k sobě občané chovají s úctou a respektem.

---

⁹⁶ ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 262.

⁹⁷ Tamtéž, s. 262.

5 Sebevražda

Následující kapitola se zaměří na téma sebevražd z hlediska krize lidského života. Již byly popsány základní pojmy Masarykova smyslu moderního člověka a jeho krizi. Masaryk se věnuje tématu sebevražd v díle *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty* (1998).

Sebevražda představuje složitý a tragický fenomén, který zahrnuje mnoho různých aspektů lidského života – psychologické, sociální, kulturní a ekonomické faktory, jenž mohou jednotlivce přivést k rozhodnutí ukončit svůj vlastní život. Tento akt je často reakcí na hluboké osobní krizi, trvalé psychické utrpení nebo pocity beznaděje a izolace. Jeho analýza se zaměřuje na širší společenské a kulturní souvislosti, které ovlivňují míru sebevražednosti ve společnosti. Masaryk se zabývá krizí, kterou zažívá moderní člověk. Člověk v moderně zažívá pocit odcizení, ohrožení a neosobního pojetí. Ztrátou smyslu může docházet k větší míře sebevražednosti. To je ten problém, který Masaryk řeší. Sebevražednost je následek ztráty smyslu v moderním světě. Dále je důležité zmínit, že sebevražednost je záležitost lidská a „*vyplývá z celé povahy člověka.*“⁹⁸ To je důležité pro fakt, že člověk je čistě svobodná bytost, která o svém životě a osudu rozhoduje sama.

Jako první jsou představeny druhy smrti, později ukončení života sebe zabitím. Jako první je nutno zmínit smrt přirozenou. Dále člověk může zemřít „*ve válce, v souboji, zabitím a vraždou, potratem v jistém stupni zárodku, nešťastnou náhodou, popravou a konečně sebevraždou.*“⁹⁹

Sebevražda byla sama o sobě již zkoumaným tématem. Každý ho zkoumal skrze svůj obor. „*Filozofové vyšetřovali moment etický, lékaři patologický, a statistikové podali plno materiálu sociologického; ale dosud se nikdo nepokusil o konečné řešení z hlediska sociologického, a přece právě na tomto řešení nám nejvíce záleží...*“¹⁰⁰ Masaryk tedy podává nový názor na téma sebevražd, a to názor sociologický, vědecký. Jak z citátu

---

⁹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 63.

⁹⁹ Tamtéž, s. 15.

¹⁰⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 9.

vyplývá, sociologické materiály byly v tu dobu k dispozici, ale nikdo nehledal řešení a důvody v tomto pohledu. Masaryk se zabývá otázkami, proč lidé páchají sebevraždy z hlediska sociálních jevů, do své práce zahrnuje data o sebevraždě a nové vědecké poznatky.

„Jaká je dnes agitace proti militarismu – ale sčítejte tyto armády sebevrahů: co jsou proti tomu bitvy a války! Bitva, válka ovšem hodně bije do očí, ale ti tisícové a tisícové zmirají nepozorováni, nikdo si toho již nevšimá, jako by to musilo být.“¹⁰¹ Masaryk upozorňuje na zvyšující se data sebevrahů a snaží se je porovnat s čísly padlých v bojích. Člověk se více zaměřuje na čísla mrtvých ve válce, která logicky s každou další válkou rostou, ale to stejné lze říci i o číslech sebevražd. Tato forma smrti není tolik probíraná a nemá tolik pozornosti. Masaryk si také všimá, kolik mladých lidí a dětí už neví, jak se svým životem naložit a východiskem je poté sebevražda. Proto píše více o tomto tématu, upozorňuje na jeho problémovost v moderním světě a také ho více prohlubuje. Sebevraždy, jako například náboženství, srovnává v rámci dějinnosti, jelikož člověku dříve nebylo východiskem v době krize sebe zabití, jelikož právě křesťanství udávalo směr a dávalo mu smysl, ba i dokonce bylo proti sebevraždám.

5.1 První setkání Masaryka se sebevraždou

Pro souvislost s výzkumem sebevražd je důležité zmínit, proč a co Masaryka k tomuto výzkumu přivedlo.

Masaryk byl velmi mladý, když se poprvé setkal se sebevraždou druhé osoby. Možná o ní slyšel už dříve, ale až dvě konkrétní události ho na tuto problematiku upozornily. Vzpomíná si na branku do konírny v jejich městečku, kde se oběsil jeden „pacholek“. Tato událost ho zasáhla, zvláště když mu místo ukázal nebožtíkův kamarád, člověk, který ho dobře znal. Do konírny často chodil, ale od té chvíle se tomuto místu vyhýbal. Sebevražda se mu jevila jako něco strašného a nepřírozeného, co zatemňuje mysl. Tento čin pro něj zůstal něčím hrozivým, nemyslitelným a nepochopitelným.¹⁰²

---

¹⁰¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 9.

¹⁰² Tamtéž, s. 7.

Každý z nás se se smrtí setkává již od mladého věku a každého tato událost zasáhne. Hlavně malé dítě, které se smrtí nemá takové zkušenosti jako dospělý člověk. Sebevražda ale již malé dítě nutí zamýšlet se nad důvody a příčinami tohoto činu. Masaryk se setkal se sebevraždou pomocníka již v deseti letech a byl poznamenán, nedokázal se ke konírně přiblížit a vždy, když ji uviděl, se mu všechno připomnělo.

O druhé sebevraždě se dočetl v knize, kde bylo popsáno pohřbení v kryptě jednoho mnicha. Mnich však mrtvý nebyl a nemohl se z krypty dostat ven. Po nějaké době se tento stav podepsal na jeho fyzickém i duševním zdraví. Ze začátku si uměl sám poradit, pojídal hmyz a vodu získával ze stěny, to však neukojilo jeho zdraví psychické. Po několika letech byl nalezen oběšený.¹⁰³ Spáchal tedy sebevraždu ze zoufalství, které v kryptě nalézal každou sekundu. Nikdy se mu nedostalo odpovědi, zda ho někdo nalezne a pomůže mu ven. Trpěl, neměl naději, a tak si sám z vlastní vůle sáhl na život. Dalo by se říci, že zažíval v kryptě dobu krize.

5.2 Příčiny sebevraždnosti

Sebevražda není jistě nic, nad čím by přemýšlel kdekdo, ale i tak sebevraždnosti přibývá, proto se Masaryk snaží přijít na příčiny sebevraždnosti. *„Dnes je již epidemie; a proto mluvím o sebevraždnosti, netoliko o sebevraždách, a jeví se sebevraždnost v tom, že lidé dnes poměrně snadně, tedy z příčin poměrně nesilných, namnoze nicotných, smrt vyhledávají – pokolení dřívější bylo, řekl bych, tvrdší na život. Dnes se lidé vrhají smrti v náruč už za každou hloupost. Jsou do smrti jakoby zamilovaní. To dříve nebylo.“*¹⁰⁴ Masaryk popisuje sebevraždnost jako „epidemii“, která vzrůstá a dostává se do mysli více lidem. Uvádí to na způsobu přemýšlení lidí. Lidé v životě narazí na problém, který neví, jak vyřešit. Ihned jim nastává v hlavě myšlenka sebevraždnosti. Zde Masaryk rozděluje pojmy „sebevražda“ a „sebevraždnost“. Tímto způsobem by ukončili své životní trápení a našli by možného klidu. Masaryk také hovoří o sebevraždnosti. Moderní člověk by i přes všechny problémy neměl nad usmrcením sebe sama přemýšlet. I přes tento fakt se Masaryk ponořuje do této problematiky a snaží se přijít na příčiny sebevraždnosti.

---

¹⁰³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 7-8.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 9-10.

Důležité je ale říci, že Masarykovi „*nejde o ony příčiny jednotlivých sebevražd... jemu jde o něco jiného, o něco za tím, o příčinu sebevraždy, resp. O příčinu vzrůstu sebevraždy v moderní době.*“¹⁰⁵ Zde je důležité podotknout, že Masarykovi nejde tolik o čísla sebevrahů, ale o sebevražednost, o příčiny. Masaryk nahlíží na sebevraždy i skrze historii, jelikož míra sebevražednosti vzrůstá a Masaryk zajímá důvod, proč tomu tak dříve nebylo, proč má nyní moderní člověk větší důvod svou existenci ukončit, než člověk několik staletí před ním.

Teoretické příčiny sebevražednosti moderního člověka lze rozdělit dle Masaryka podle působení přírody, nebo podle lidské organizace. Zde je zahrnuta jak forma fyzickou, tak duševní.¹⁰⁶ Pro tuto práci je důležitá především forma psychická.

Působení přírody lze vydělit na příčiny „*pozemské a kosmické*“¹⁰⁷, působení lidské organizace na „*fyzické poměry tělesné organizace, poměry obecně společenské, poměry politické, poměry hospodářské, poměry duševní vzdělanosti: rozumová, mravní a náboženská výchova: životní názor vůbec.*“¹⁰⁸ Moderní člověk je stále součástí přírody, ale nyní má potřebu se posouvat dopředu a modernizovat budoucnost. Na jeho život má vliv mnoho aspektů, tedy práce, stát, ve kterém se nachází, politická situace, na jaké hospodářské úrovni se zrovna nachází. Důležitou složkou je i člověk jako bytost sama o sobě. Jak je na tom člověk fyzicky i psychicky, zda nezažívá krizi, netrpí nemocí, či jak je vzdělán a také se svým životem spokojen. Masaryk se snaží dbát na všechny tyto aspekty života.

5.2.1 Duševní poměry rozumové

„Nejbližší příčinou sebevraždy je vždy neštěstí, jež se postiženému zdá tak veliké, že nechce život dále nést; proto je statický výkaz množství sebevrahů mírou lidského neštěstí... může být skutečné a může být vymyšlené, podle rozumové a mravní povahy

---

¹⁰⁵ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968, s. 61.

¹⁰⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 19.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 19.

člověka.“¹⁰⁹ Základním důvodem, proč lidé uvažují o sebevraždě, je pro ně dle Masaryka nezvládnutelný pocit neštěstí nebo utrpení. Toto neštěstí už tak moc člověka pohltilo, že nechce ve svém životě pokračovat. Statistiky sebevraždy odrážejí míru neštěstí v určité společnosti. Vyšší počet sebevražd může tedy naznačovat vyšší úroveň obecného lidského neštěstí v dané komunitě, nebo období. Vnímání neštěstí může být však velmi subjektivní, jelikož závisí na mentálním a morálním smýšlení jednotlivce. To znamená, že dva lidé mohou na stejnou situaci reagovat velmi odlišně, a zatímco jeden ji může zvládnout, druhý ji může vnímat jako neúnosnou. To poukazuje na komplexnost a subjektivitu lidského neštěstí a jeho vliv na rozhodnutí k sebevraždě. Upozorňuje, že statistiky sebevražd nejsou jen čísla, ale jsou odrazem hlubokých lidských pocitů a zkušeností. Rozumová a mravní činnost se tedy podílí na příčinách sebevraždění. „*Ne bez příčiny se zdá zdravému rozumu lidskému sebevražda nepochopitelná a tak hrozná; neboť skutečně poněkud normální a rozumný člověk se jí nedopustí.*“¹¹⁰ Tento citát vyjadřuje názor, že sebevražda je pro zdravý lidský rozum nepochopitelná a děsivá, protože podle Masaryka by se jí nedopustil člověk, který je alespoň částečně normální a rozumný. Citát lze chápat více způsoby. Zdůrazňuje, jak hluboce nepochopitelná je sebevražda pro většinu lidí, kteří ji nikdy nezvažovali. Lidé, kteří nejsou v hluboké krizi nebo nepocítují extrémní již zmíněné neštěstí, si těžko dokážou představit, jak by mohli být donuceni k takovému kroku. Nebo citát také naznačuje, že sebevražda je v rozporu s přirozeným instinktem přežití, který mají všichni rozumní a zdraví lidé. Tento instinkt vede k tomu, aby se lidé vyhýbali nebezpečí a usilovali o své přežití za všech okolností. Tedy rozumný a zdravý člověk by nad sebevraždou nepřemýšlel, jelikož je přirozeně stvořen k životu, ne ke svému zabití.

Rozumem a mravem se však sebevraždění nezbavíme. Ani posilování rozumu ve vzdělání nesníží statistiky sebevraždění. Masaryk toto ukazuje na zločinech. Vyšší vzdělání nezapříčiní nižší zločiny, jen některým zamezí vznikat. Potíž je v tom, že právě tato vyšší vzdělanost a silnější rozum nutí člověka přemýšlet a pokládat si otázku o smyslu

---

¹⁰⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 63.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 63.

života a bytí, či nebytí.¹¹¹ „...*Následkem svého omezenějšího obzoru duševního miluje život pro svoji prostotu a skromnost a kterému otázka bytí a nebytí ani na mysl nepřijde.*“¹¹² Vzdělanost má na člověka jistě vliv, proto Masaryk těmito slovy popisuje člověka s nižším vzděláním. Takový člověk má větší radost ze svého života než člověk s vyšším vzděláním. Tolik nad smyslem nepřemýšlí, žije si prostě a skromně a otázka sebevraždy nepřipadá v úvahu.

Po srovnání těchto dvou posledních citátů vyplyne, že člověk rozumný se zdravým smýšlením a vzděláním by nad sebevraždou neměl uvažovat, měla by mu připadat nepřípustná. Na druhou stranu však Masaryk uvádí, že ani člověk s menší vzdělaností nad sebevraždou nepřemýšlí, jelikož žije prostě a skromně. Kdo tedy nad sebevraždou přemýšlí? Koho se tedy sebevraždou týká?

Tady je nutné zmínit, že Masaryk u vzdělání rozumového pokládá otázku, jaká ta vyšší rozumovost je. „*Vyšší rozumové vzdělání nepraví však ještě: správné a opravdové rozumové vzdělání.*“¹¹³ Masarykova humanita stále směřuje k opravdovosti a k pravdě, kde musí být zahrnut i rozum. Pokud má člověk toto vzdělání, nepraví to, že splňuje i tyto zmíněné podmínky. Masaryk tím ale naznačuje, že tento typ lidí je sebevraždou více ovlivněn.

---

¹¹¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998, s. 64.

¹¹² Tamtéž, s. 64.

¹¹³ Tamtéž, s. 64.

Závěr

Závěrem je důležité zmínit, že Masarykovy myšlenky jsou stále svou nadčasovostí aktuální. Člověk by měl být aktivním občanem, který je angažovaný a schopný jednat. Zároveň by měl rozvíjet sám sebe jako individuální část společnosti, ale svým vlastním rozvojem směřovat k lepšímu vývoji celé společnosti. V ní by si měli být jedinci co nejvíce rovni a měli by se vzdělávat. Vzdělávání bere Masaryk jako jeden ze smyslů života moderního člověka. Nejde o vzdělávání se pouze ve škole, ale jde především o vzdělávání se po celý náš život. To stejné Masaryk říká o výchově, která je důležitým základním kamenem života díky rodině. Ta je pro člověka primárním zdrojem výchovy, na další místo se řadí škola. Vzdělání a výchova by měly člověka směřovat k pravdě, opravdovosti a poctivosti života. Člověk by neměl jen vědět o těchto pojmech, ale měl by podle nich přímo aktivně žít.

Po zmínění základů Masarykovy filozofie následovala další kapitola, která se zaměřila na moderního člověka. Zde bylo vysvětleno, jak se moderní člověk liší od středověkého člověka a jak se změnil jejich výklad světa. Dále byly popsány pojmy, které se u moderního člověka objevují, jelikož zažívá s pokrokem krizi a jeho smysl se může vytrácet. Masaryk skrze kritiku přichází se svým konceptem humanity, neboli lidstvím. Člověk si má uvědomovat, že je člověkem, a také tak jednat. Následně byl propojen humanismus s národním ideálem a bylo popsáno, co pro člověka znamená být součástí národa.

Byl zmíněn pojem krize popsáný z hlediska Schopenhauerova pesimismu a nihilismu Nietzscheho. Oba filozofové jdou proti smyslu náboženství, který vidí Masaryk ve víře, morálce a mravnosti. Masaryk si zakládá na myšlence, že náboženství je zdrojem smyslu člověka a má v něm hledat odpovědi.

V další části bylo popsáno, jak se Masaryk zabývá srovnáním individualismu a socialismu. Uvádí, že je důležité brát člověka ne jako abstraktní pojem, ale jako určité individuum. Toto individuum však nemá být egoistické, jak uvádí Mas Stirner.

Masaryk kritizuje odcizení a ohrožení člověka ve společnosti. Marx také s těmito názory nesouhlasí, ale zároveň přichází s myšlenkou člověka jako boha. Udělá tak z člověka proletáře a zajímá se o ekonomické hodnoty. Masaryk toto odcizení vidí v sociologickém a psychologickém hledisku, ne materialistickém.

Následující kapitola se zabývala přímo náboženstvím, jakožto jednoho z hlavních smyslů života. Masaryk náboženství propojuje s humanitou a vědou. Tyto pojmy nerozděluje, ale propojuje, a hledí na ně z komplexnějšího úhlu. Lze zde nalézt i myšlenky A. Comta a pojmání rozumu a smyslů filozofů I. Kanta a D. Huma.

Po popsání základů filozofie člověka jakožto bytosti byl člověk zasazen do kontextu demokratického státu. V tomto státě má existovat politika, která opět bude propojena s jeho konceptem humanity. V demokracii tak musí existovat lidství, rovnost a vzdělávání, které bylo zmíněno již na začátku. Lidé mají v demokracii vést diskuzi, která bude vést k pravdě. Zároveň demokracii Masaryk pojímá jako výchovu k pravdě, právě skrze diskuzi a vzdělávání.

Poslední kapitola se zabývala největší lidskou krizí, sebevraždou. V této bakalářské práci bylo toto téma jen nastíněno v rámci příčin a duševních poměrů, které jsou důležité v oblasti ztráty smyslu. Opět bylo propojeno jedno téma s druhým, a to, jak člověk bez zbožnosti může dospět ke ztrátě smyslu, a pomýšlet tak nad sebevraždou. Je důležité ještě zmínit, že Masaryk na toto téma pohlíží ze sociologického hlediska.

Všechny kapitoly se díky jeho propojování myšlenek prolínají a úzce spolu souvisí, a to i z důvodu dějinnosti, na kterou Masaryk pohlíží. Myšlenky smyslu života podle Masaryka jsou velmi rozsáhlé, proto nebylo ani cílem obsáhnout všechna témata. Byly zde popsány základy jeho myšlení, základy jeho filozofie a etiky, a to i skrze jeho kritiku filozofických směrů.

Seznam použitých informačních zdrojů

BAYEROVÁ, Marie a GABRIEL, Jiří. *Česká filozofie ve 20. století. 1., Směry, osobnosti, problémy*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1995. ISBN 80-210-1222-6.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1969. ISBN 80-7298-084-X.

DESCARTES, René. *Meditace o první. Námitky a autorovy odpovědi*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-084-X.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě, jak správně vést svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*. [online]. 3. vydání. Praha: Svoboda, 1992. Dostupné také z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/507042/mod_resource/content/1/Rozprava_o_metode.pdf

HORÁK, Petr. *Karteziánství*. In: *Sociologická encyklopedie*. [online]. [cit. 5.7. 2024]. Dostupné také z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Kartezi%C3%A1nstv%C3%AD>.

KOHÁK, Erazim. *Ekologie: konec Masarykova optimismu?* Roč. 2009. In: *Listy*. [online]. Olomouc: Burian a Tichák, s.r.o., 2003-2011. ISSN 1210-1222. [cit. 25.6. 2024]. Dostupné také z: <http://archiv.listy.cz/archiv.php?cislo=091&clanek=090106>.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G Masaryk*. 2. vyd. Praha: Melantrich, 1968. ISBN 32-015-68.

MARX, Karl, 1961. *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. [online]. [cit. 5.7. 2024]. Dostupné také z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/507289/mod_resource/content/1/Marx.Ekonomicko-filosofickeRkp.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013. [cit. 29.6. 2024]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/95/21/43/ceska_otazka.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016. ISBN 978-80-7532-203-6. [cit. 13.4. 2024]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/39/49/idealy_humanitni.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013. [cit. 23.6. 2024]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/97/55/42/moderni_clovek_a_nabozenstvi.pdf

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Naše nynější krise* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013. [cit. 1.7. 2024]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/95/21/44/nase_nynejsi_krise.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Otázka sociální I* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017. ISBN 978-80-7532-399-6 (pdf). [cit. 5.7. 2024]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/29/40/41/otazka_socialni_i.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 9.7. 2024]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/99/42/89/svetova_revoluce.pdf.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 4. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 1998. ISBN 80-901971-4-0.

ZOUHAR, Jan. *Tomáš Garrigue Masaryk jako filosof*. In: *Brněnský deník*. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2007. [online] ISSN 1802-0887. [cit. 2.7. 2024]. Dostupné také z: https://brnensky.denik.cz/zpravy_region/masaryk_filosof_20070913.html.